

Sivistysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025 (HE 109/2024 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle. Määräaika: 28.10.2024.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- apulaisbudjettipäällikkö Annika Klimenko, valtiovarainministeriö
- johtaja Erja Heikkinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- johtaja Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- erityisasiantuntija My Kirvesniemi, opetus- ja kulttuuriministeriö
- johtaja Tiina Kivisaari, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Petri Lempinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- erityisasiantuntija Merja Mannerkoski, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Eeva-Riitta Pirhonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- talousjohtaja Pasi Rentola, opetus- ja kulttuuriministeriö
- yhteistyösuhteiden vararehtori Arto Maaninen, Oulun yliopisto
- asiantuntija Maija Mattila, Aalto-yliopisto
- tutkimuksen toimialajohtaja Ritva Dammert, Helsingin yliopisto
- rehtori Riitta Rissanen, Lapin ammattikorkeakoulu
- tutkimuspalvelujohtaja Tanja Grönlund, Lappeenrannan—Lahden teknillinen yliopisto LUT
- johtaja Anna-Maria Vilkuna, Metropolia Ammattikorkeakoulu
- rehtori Minna Martikainen, Vaasan yliopisto
- talousjohtaja Virpi Hasila, Opetushallitus
- opetusneuvos, yksikön päällikkö Lucina Hänninen, Opetushallitus
- pääjohtaja Paula Eerola, Suomen Akatemia
- johtaja Kaisa Rönkkö, Taiteen edistämiskeskus
- johtaja Hannu Kemppainen, Innovaatiorahoituskeskus Business Finland
- kehittämisspäällikkö Irmeli Myllymäki, Suomen Kuntaliitto
- erityisasiantuntija Kyösti Värri, Suomen Kuntaliitto
- johtaja Johanna Tuukkanen, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

- toimitusjohtaja Veli-Matti Lamppu, Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- johtava asiantuntija Mirja Hannula, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry
- pääsihteeri Hanna Kosonen, Forum Artis ry
- toiminnanjohtaja Susanna Hintsala, Kehitysvammaliitto ry
- pääsihteeri Rosa Meriläinen, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- edunvalvontajohtaja Lauri Kaira, Luovan työn tekijät ja yrittäjät ry
- erityisasiantuntija Risto-Matti Alanko, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- koulutuspolitiikan johtaja Nina Lahtinen, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- johtaja Heikki Kuutti Uusitalo, Sivistysala ry
- koulutus- ja työvoimapoliittinen asiantuntija Kirsi Rasinaho, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- toimitusjohtaja Kaisa Paavolainen, Suomen Teatterit ry
- Pirkanmaan Tanssin Keskuksen toiminnanjohtaja Maija Hoisko, Tanssin aluekeskusverkosto
- Läntisen tanssin aluekeskuksen toiminnanjohtaja Sanna Meska, Tanssin aluekeskusverkosto
- professori (emeritus) Matti Koironen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
- Valtion liikuntaneuvosto
- Valtion nuorisoneuvosto
- Suomen elokuvasäätiö sr
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- Audiovisual Producers Finland — APFI ry
- FDUV, förbundet för personer med utvecklingsstörning eller annan intellektuell funktionsnedsättning rf
- Finlands svenska författareförening rf
- Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
- Gramex äänitemusiikin tekijänoikeusjärjestö ry
- Kopiosto ry
- Kuvasto visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestö ry
- LiveFIN ry
- Nuorisotutkimusseura ry
- Näyttelijäliitto ry
- Sanasto ry
- Suomen Filmikamari ry
- Suomen Kansanopistoyhdistys ry
- Suomen Kirjailijaliitto r.y.
- Suomen kirjastoseura ry
- Suomen Lukiolaisten Liitto ry
- Suomen museoliitto ry
- Suomen Muusikkojen Liitto ry
- Suomen nuorisotalon kattojärjestö Allianssi ry
- Suomen Olympiakomitea ry
- Suomen Opiskelija-Allianssi — OSKU ry
- Suomen opiskelijakuntien liitto — SAMOK ry
- Suomen Sinfoniaorkesterit ry

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

- Suomen Säveltäjät ry
- Suomen Taiteilijaseura
- Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry
- Säveltäjien Tekijänoikeustoimisto Teosto ry
- Vapaa Sivistystyö ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Talousarvioesityksen mukaan Suomen talous on ollut taantumassa ja vuositasolla bruttokansantuote supistuu edelleen 0,2 prosenttia vuonna 2024. Talous kuitenkin toipuu esityksen mukaan vuonna 2025, jolloin bruttokansantuotteen ennustetaan kasvavan 1,7 prosenttia. Taantuma on vähentänyt työllisten määrää, mutta talouskasvun myötä työllisyyden odotetaan kasvavan ja työttömyyden vähenevän. Vuonna 2025 työllisyysaste (15—64-vuotiaat) on 73,1 prosenttia ja työttömyysaste 7,6 prosenttia.

Julkisen talouden alijäämä syvenee 3,7 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuonna 2024, kun suhdannetilanne jatkuu heikkona, verotulojen kasvu on vaimeaa ja sosiaaliturvamaksujen tuotot supistuvat. Vuonna 2025 alijäämän ennustetaan kaventuvan 3,2 prosenttiin talouskasvun kiihtymisen ja julkisen talouden sopeutustoimien johdosta. Hallitus on sitoutunut toteuttamaan hallitusohjelmassa ja keväällä 2024 päätetyt toimenpidekokonaisuudet, jotka vahvistavat julkista taloutta yhteensä noin 9 miljardilla eurolla.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeinä hallituksen tavoitteita (HE 109/2024 vp, s. Y 7) parantaa suomalaisten elintasoa, kääntää Suomen talous kestäväan kasvuun ja taittaa hyvinvointia uhkaava velkaantumiskehitys. Valiokunta painottaa julkisen talouden menojen ja tulojen välisen rakenteellisen epätasapainon vähentämisen ja työllisyyden parantamisen tärkeyttä toimivien hyvinvointipalvelujen ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaamiseksi. Sivistysvaliokunta korostaa erityisesti koulutuksen ja kasvatuksen merkitystä maan tulevaisuuden ja kasvun kannalta.

Vuoden 2025 talousarviossa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan määrärahataso on noin 8 miljardia euroa. Määrärahaan kohdistetut muutosesitykset aiheutuvat ensisijaisesti hallitusohjelman mukaisista lisäyksistä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen vahvistamiseen siten, että sen taso nousee 100 miljoonaan euroon, sekä sopeuttamistoimenpiteistä.

Keskeisimpiä sopeuttamistoimenpiteitä vuonna 2025 ovat valtionavustusten tason aleneminen 60 miljoonalla eurolla sekä hallitusohjelman mukaisen tuottavuusohjelman ja toimintamenojen vähennys noin 30 miljoonalla eurolla. Talousarvioesityksen mukaan ensi vuodelle päätetyt valtionavustusten sopeutukset jakautuvat toisen asteen ammatillisen koulutuksen rahoitukseen (20 milj. euroa), Opetushallituksen jakamiin valtionavustuksiin (5 milj. euroa), taiteen ja kulttuurin rahoitukseen (17,4 milj. euroa), tieteen edistämisen valtionavustuksiin (4 milj. euroa) sekä nuorisotyöhön ja liikuntaan (13,7 milj. euroa).

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

Tuottavuussäästöjä ja muita toimintameno säästöjä vuodelle 2025 kohdistuu yhteensä 29,8 miljoonaa euroa. Niistä 14,6 miljoonaa euroa toteutetaan lakkauttamalla opetustoimen henkilöstön täydennyskoulutuksen 10 miljoonan euron erillisrahoitus, vähentämällä kertaluonteisesti Opetushallituksen käyttöön asetettuja valtionavustuksia sekä vähentämällä virastojen perustoimintamenoja 5,2 miljoonaa euroa.

Valiokunta on tarkastellut valtion talousarvioesitystä toimialansa kannalta keskittyen erityisesti ammatillisen koulutuksen, tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan sekä kulttuurin aloille.

Varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus sekä vapaa sivistystyö

Sivistysvaliokunta toteaa, että talousarvio sisältää sekä varhaiskasvatuksen että esi- ja perusopetuksen osalta merkittäviä panostuksia laadukkaiden ja tasa-arvoisten palveluiden järjestämisen edellytyksiin sekä kehittämistoimintaan. Lisäpanostuksen kohteita ovat vuonna 2025 muun muassa oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistus (n. 38 milj. euroa), kolmen vuosiviikkotunnin lisääminen perusopetukseen (n. 8,5 milj. euroa) ja yksityisten opetuksen järjestäjien rahoituksen nostaminen 100 prosenttiin (n. 4,5 milj. euroa). Talousarvioesitys sisältää myös 55,5 miljoonan euron määrärahan varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetuksen ns. tasa-arvorahoituksen jakamiseksi. Lisäksi koulukiusaamisen vastaiseen työhön osoitetaan 5 miljoonaa euroa, vapaalle sivistystyölle kohdennetaan maahanmuuttajanaisten koulutukseen 5 miljoonaa euroa, ruotsinkielisen kotoutumiskoulutuksen tarjontaa vahvistetaan miljoonalla eurolla ja varhaiskasvatuksen henkilöstöpulaa pyritään helpottamaan luomalla varhaiskasvatukseen täydennyskoulutusmalli, johon osoitetaan 6 miljoonaa euroa. Sivistysvaliokunta pitää kaikkia näitä panostuksia kannatettavina.

Sivistysvaliokunta toteaa, että varhaiskasvatuksen henkilöstötilanne on edelleen haastava. Valiokunta on eri yhteyksissä korostanut koulutetun ja työhön sitoutuneen henkilöstön merkitystä varhaiskasvatuksessa ja tuonut esiin tarpeen löytää ratkaisut varhaiskasvatuksen henkilöstön saataavuuden parantamiseksi (mm. SiVM 2/2024 vp, SiVL 6/2023 vp, SiVL 3/2024 vp ja SiVM 17/2022 vp). Tämän vuoksi valiokunta pitää tärkeänä, että talousarvioon on lisätty rahoitusta, jolla pyritään helpottamaan varhaiskasvatuksen henkilöstöpulaa.

Myös kolmen vuosiviikkotunnin lisäys perusopetuksen alaluokille luku- ja kirjoitustaidon sekä matematiikan osaamisen vahvistamiseksi on valiokunnan näkemyksen mukaan erittäin tarpeellista. Perusopetuksen opetussuunnitelman tavoitteita tai sisältöjä ei ole tarkoitus muuttaa vuosiviikkotuntien lisäyksen perusteella. Lisäviikkotunnit mahdollistavat siten perustaitojen oppimiseen panostamisen antamalla lisää aikaa ja työrauhaa opettajille ja oppilaille. Lisäpanostusten tavoitteena on, että jokaisella peruskoulun päättävällä nuorella on riittävät perustiedot ja -taidot toisen asteen opintoihin.

Lukio- ja ammatillinen koulutus

Opiskelijan oikeutta oppimisen tukeen vahvistetaan talousarvioesityksen mukaisesti sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa. Tätä tarkoitusta varten molemmille sektoreille ehdotetaan 10 miljoonan euron pysyvää lisärahoitusta. Tavoitteena on sujuvoittaa nivelvaiheen koulutusvalintoja, vähentää koulutuksen keskeyttämistä, parantaa opiskelijoiden edellytyksiä tut-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

kinnon suorittamiseen ja vahvistaa opiskelijoiden hyvinvointia. Sivistysvaliokunta pitää oppimisen tuen lisäpanostuksia kannatettavina. Valiokunta ottaa oppimisen tukea koskevien lakiehdotusten sisältöihin kantaa asianomaisten hallitusten esitysten käsittelyn yhteydessä.

Talousarvioesitykseen sisältyy pääosin valtionosuusmäärärahaa ammatilliseen koulutukseen 2,067 miljardia euroa ja lukiokoulutukseen 904 miljoonaa euroa. Luvut sisältävät ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen valtionrahoituksen lisäksi kuntarahoitusosuuden, jonka osuus on ammatillisessa koulutuksessa 1,095 miljardia euroa ja lukiokoulutuksessa 570 miljoonaa euroa.

Ammatilliseen koulutukseen kohdistuvat vuonna 2025 yhteensä 120 miljoonan euron sopeutus-toimet. Säästö on tarkoitus toteuttaa siten, että rahoituksen ja opiskelijapaikkojen vähennyksiä ei kohdenneta hallituksen linjausten mukaisesti perusopetuksen päättävien nuorten eikä vailla ammatillista perustutkintoa olevien koulutukseen. Opetus- ja kulttuuriministeriö vähentää koulutuksen järjestäjien rahoituksen perusteena olevien tavoitteellisten opiskelijavuosien määrää ja varmistaa ohjauksella, että vähennykset kohdistetaan erityisesti jo toisen asteen ammatillisen perustutkinnon tai korkeamman asteen tutkinnon suorittaneille aikuisille järjestettävään ammattitutkinto- ja erikoisammattitutkinto- sekä perustutkintokoulutukseen.

Sivistysvaliokunta toteaa, että ammatilliseen koulutukseen kohdennetulla rahoitusleikkauksilla on vaikutuksia myös jatkuvan oppimisen mahdollisuuksiin. Valiokunta on jo aiemmin (SiVL 3/2024 vp, SiVL 5/2024 vp) korostanut tarvetta seurata aikuisille suunnattuun koulutukseen kohdistuvien muutosten yhteisvaikutuksia. On tärkeää huolehtia osaavan työvoiman riittävydestä turvaamalla aikuisten jatkuvan oppimisen edellytyksiä myös jatkossa. Tästä näkökulmasta on myönteistä, että Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus Jotpalle ehdotetaan 10 miljoonan euron määrärahaa työn ohessa tapahtuvan opiskelun pilotointi- ja kehittämishankkeeseen.

Talousarvioesitykseen kirjattujen ammatillisen koulutuksen toiminnallisen tuloksellisuuden tavoitteiden mukaan laadukkaan ammatillisen koulutuksen tarjonta turvataan maan eri osissa ja molemmilla kansalliskielillä. Koulutuksen järjestäjät huolehtivat ensisijaisesti oman toiminta-alueensa väestön osaamistarpeista turvaten erityisesti oppivelvollisten ja muiden vailla toisen asteen tutkintoa olevien koulutuspalvelut. Jatkovaa oppimista suunnataan erityisesti tutkinnon osien suorittamiseen.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että ammatilliseen koulutukseen kohdistuvien rahoitusleikkausten ja tulevan rahoitusuudistuksen vaikutuksia koulutuksen laatuun, vaikuttavuuteen ja saavutettavuuteen sekä osaamistavoitteiden saavuttamiseen seurataan jatkossa tarkasti.

Kehitysvammaisille lapsille ja nuorille suunnatun oppimateriaalituotannon rahoitus

Sosiaali- ja terveysministeriö on tähän vuoteen asti myöntänyt Kehitysvammaliiton oppimateriaalikeskukselle (Opike) avustusta, jota ei sivistysvaliokunnan saaman selvityksen mukaan myönnetä enää vuodelle 2025. Avustuksen käyttötarkoitus on ollut kehitysvammaisten ja muiden suuria oppimisen ja ymmärtämisen haasteita omaavien henkilöiden arkipärjäämisen, lukutaidon, osallisuuden ja digiosaamisen tukeminen saavutettavien oppimateriaalien kehittämisen,

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

tuottamisen ja jakamisen avulla. Opike on tuottanut selkokielisiä oppimateriaaleja kouluille muun muassa luku- ja kirjoitustaidon sekä matematiikan oppimiseen.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että kehitysvammaisille lapsille ja nuorille suunnatun oppimateriaalituotannon rahoitus turvataan, jotta oppivelvollisuuslain tavoite toteutuu myös tämän ryhmän osalta. Selkokielisen oppimateriaalin tuottamiseen tarvittava rahoitus on välttämätöntä myös yhdenvertaisuuden ja koulutuksellisen tasa-arvon varmistamiseksi.

Korkeakoulutus ja tutkimus

Opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokassa korkeakouluopetukseen ja tutkimukseen ehdotetaan talousarviossa kohdennettavaksi runsaat 3,9 miljardia euroa, mikä on 220,7 miljoonaa euroa enemmän kuin vuoden 2024 varsinaisessa talousarviossa. Sivistysvaliokunta pitää näitä panostuksia tarpeellisina ja kannatettavina, sillä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalla on ratkaiseva merkitys tuottavuuden kasvussa, elinkeinoelämän uudistumisessa ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Hallitus on sitoutunut kansallisen tutkimus- ja kehittämismenojen tavoitteen sekä valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksesta vuosina 2024—2030 annetun lain (1092/2022) mukaisesti siihen, että valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus nousee 1,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2030 mennessä. Valiokunta pitää myönteisenä, että tutkimus- ja kehittämisrahoitusta kasvatetaan aiemmin päätetyn mukaisesti. Tieteellinen tutkimus on pitkäjänteistä toimintaa, ja sen rahoituksen ennustettavuus on keskeinen edellytys vaikuttavalle tutkimustoiminnalle.

Korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrän nostamista koskevan tavoitteen edistämiseksi korkeakoulujen aloituspaikkamäärien lisäämiseen ehdotetaan 10,5 miljoonaa euroa vuodelle 2025 ja yhteensä 41,3 miljoonaa euroa vuosina 2024—2027. Korkeakoulujen perusrahoitusta ehdotetaan lisättäväksi kustannustason nousua vastaavasti 76,9 miljoonalla eurolla. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitustason nousuun yliopistoissa liittyy tuhannen tohtorin pilotti, joka nostaa aloituspaikkojen määrää myös tieteellisessä jatkokoulutuksessa. Tohtoripilottiin ehdotetaan yliopistoille 86 miljoonaa euroa vuodelle 2025 ja yhteensä 262 miljoonaa euroa vuosina 2024—2027. Yliopistoille, ammattikorkeakouluille ja Tieteen tietotekniikan keskus CSC Oy:lle kohdentuu lisäksi yhteensä 24,9 miljoonaa euroa EU:n rahoittamien T&K-hankkeiden kansallisesta vastinrahoituksesta. Valiokunta pitää näitä määrärahakohdennuksia tärkeinä ja tarkoituksenmukaisina.

Suomen Akatemialle ehdotetaan tutkimushankevaltuudeksi yhteensä 515,2 miljoonaa euroa, joka on 55 miljoonaa euroa enemmän kuin vuoden 2024 varsinaisessa talousarviossa. Lisärahoitusta suunnataan tutkimushankerahoituksen kasvattamiseen 22 miljoonaa euroa, temaattisiin tutkimusinfrastruktuureihin 15 miljoonaa euroa, kliinisen tutkimuksen rahoitukseen 10 miljoonaa euroa ja hyvinvointialueiden T&K-toimien vahvistamiseen 8 miljoonaa euroa. Valiokunta tukee Suomen Akatemian rahoituksen kasvattamista ja sen suuntaamista edellä todettuihin kohtiin. Suomen Akatemian rahoituksella on suuri merkitys kilpailukykyisen tutkimuksen ja tutkimusympäristöjen rakentamisessa ja ylläpidossa.

Valtion talousarvion mukainen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus on vuonna 2025 yhteensä noin 2,91 miljardia euroa. Tämä tarkoittaa noin 280 miljoonan euron kasvua verrattuna vuodelle 2024 budjetoituun kokonaissummaan. Vuonna 2025 lisärahoitusta kohdennetaan erityi-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

sesti Business Finlandin T&K-rahoituksen kautta, jonka valtuutta nostetaan 94 miljoonalla eurola. Sivistysvaliokunta kannattaa sitä, että rahoitusta kohdennetaan erityisesti yritysten ja tutkimusorganisaatioiden yhteistyöhön ja että rahoitusta kohdennetaan myös julkista tutkimusta tekevien tutkimusorganisaatioiden esikaupallisiin, elinkeinoelämän kanssa verkottuneisiin tutkimushankkeisiin, joilta ei edellytetä välitöntä vientipotentiaalia.

Talousarviossa kohdennetaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan tukemisen valtuudesta 9 miljoonaa euroa luovien alojen T&K-toiminnan rahoittamiseen. Rahoituksella edistetään luovien alojen T&K-intensiteetin lisäämistä ja luovilta aloilta syntyvien, tutkimuspohjaisten ideoiden kaupallistamista. Asiantuntijalausunnossa on todettu, että luovan alan yritykset eivät ole käytännössä voineet hyödyntää T&K-rahoitusta ja muidenkin innovaatiotukien käyttäminen on ollut haastavaa, koska luovan alan innovaatioita ei tunnusteta sellaisiksi. Tämän vuoksi valiokunta pitää tärkeänä, että luoville aloille korvamerkittyyn T&K-rahoitukseen löydetään toimivia instrumentteja, jotka tunnistavat alan erityispiirteet.

Kulttuuri ja taide

Kulttuurin ja taiteen toimialalle on talousarvioesityksessä kohdistettu noin 535 miljoonaa euroa. Valiokunta korostaa taiteen, kulttuurin ja luovien alojen moninaista yhteiskunnallista merkitystä. Valiokunta pitää tärkeänä huolehtia kyseisen toimialan toimintaedellytyksistä sekä kulttuurin taavertaisesta saatavuudesta eri puolilla maata.

Kulttuuri on työvoimaintensiivinen ala, jonka positiiviset vaikutukset leviävät laajasti talouteen. Luovien alojen taloudellisen merkityksen on todettu olevan suuri. Saadun asiantuntijalausunnon mukaan vuonna 2022 kyseisten alojen talous oli 16,8 miljardia euroa, ja vuonna 2021 luovat alat tuottivat Suomen BKT:sta reilut 3 prosenttia. Kiistattomia mutta vaikeammin mitattavissa olevia hyötyjä ovat myönteiset vaikutukset väestön henkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekä maakuvaan. Lisäksi suomalainen luovan alan tuotanto vahvistaa kulttuurista identiteettiämme.

Valiokunta pitää kannatettavina hallituksen ehdotuksia sisällyttää taiteen ja kulttuurin toimialan valtionosuuksiin ja ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin lakisääteiset indeksikorotukset ja lakisääteisiin taiteilija-apurahoihin valtion virkamiesten palkkatarkastuksia vastaavat korotukset. Lukulahja lapselle -toiminnan vakiinnuttaminen vuosittaisen 350 000 euron tuella on tärkeä tuki lasten lukutaidon edistämiseksi.

Valtiontalouden säästöpainneiden vuoksi taiteen ja kulttuuriin osoitettava määräraha (535 milj. euroa) on vuoden 2024 varsinaiseen talousarvioon verrattuna 20,6 miljoonaa euroa pienempi. Taiteen ja kulttuurin rahoitukseen kohdistuvat uudet säästöt on ehdotettu kohdistuviksi esittävän taiteen ja museoiden valtionosuuksiin (10,9 milj. euroa) sekä taiteen ja kulttuurin edistämisen valtionavustuksiin (6,5 milj. euroa). Valiokunta asiantuntijalausuntoihin viitaten tiedostaa edellä todettuja leikkausesityksiä koskevat huolet kulttuurialan toiminnan turvaamisen kannalta ja saatuun selvitykseen viitaten toteaa, että säästöt on tarkoitus kohdentaa siten, että niiden vaikutukset taiteen ja kulttuurin tekemiseen ovat mahdollisimman vähäiset. On myönteistä, että säästöjä ei kohdenneta hallitusohjelman painopisteinä olevaan lasten ja nuorten kulttuuriin.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

Yksityisen kopioinnin hyvityksen määrärahaan kohdistuu kevään kehyspäätöksen mukaisesti 5,5 miljoonan euron säästö. Valiokunta aikaisempaan lausuntoonsa (SiVL 5/2023 vp) viitaten pitää tärkeänä huolehtia siitä, että yksityisen kopioinnin hyvityksellä jatkossakin vastataan sopivan hyvityksen vaatimukseen kestäväällä tavalla.

Valiokunta pitää perusteltuna suojattujen teosten tekijöille maksettavan lainauskorvauksen ja sen järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin osoitettua 16,6 miljoonan euron määrärahaa. Sen suuruus vastaa edellisen vuoden tasoa. Mainitusta rahamäärästä kohdistetaan yhden miljoonan euron osuus e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaukseen ja sen järjestämisestä aiheutuvien menojen maksamiseen.

Valiokunta aikaisempaan lausuntoonsa (SiVL 6/2023 vp) viitaten pitää tärkeänä vaalia suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkän linjan tavoitetta huolehtia kulttuurin elinvoimasta sekä sen saataavuudesta ja saavutettavuudesta. Taide- ja kulttuurikenttään tulee kohdistumaan lähiaikoina eri hallinnonaloilta useita muutoksia, ja siksikin on tärkeää, että alan toimijoiden edellytyksiä ylläpitää taiteen ja kulttuurin riittäviä toimintoja selvitetään ja arvioidaan säännöllisesti.

Liikunta ja nuoriso

Liikuntatoimen määrärahoihin ehdotetaan noin 155 miljoonaa euroa, mikä on 11 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2024 varsinaisessa talousarviossa. Säästöistä 9,5 miljoonaa euroa kohdistetaan liikuntapaikkarakentamiseen. Liikunnallisen aktiivisuuden lisäämiseen on varattu hallituskaudeksi vuosittain 20 miljoonaa euroa, mikä valiokunnan mielestä on kannatettavaa. Liikunnan ja liikkumisen terveys- ja hyvinvointivaikutukset ovat merkittäviä tekijöitä ihmisten hyvinvoinnin ja myös julkisen talouden kestävyuden kannalta. Ne ovat myös edullinen terveyden ja toimintakyvyn edistämisen keino, ja siksikin valiokunta pitää myönteisenä, että esimerkiksi liikuntajärjestöjen yleisavustuksiin ja Suomi liikkeelle -ohjelmaan ei kohdistu leikkauksia.

Nuorisotyön määrärahoihin ehdotetaan noin 71 miljoonaa euroa, joka on noin 3 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2024 varsinaisessa talousarviossa. Säästöt kohdistuvat lähinnä nuorisotyön kokeilu-, koulutus- ja tutkimustoimintaan sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Nuorisotyötä vahvistetaan koulu- ja oppilaitosnuorisotyöhön osoitetulla 1 miljoonan euron määrärahalla hallituksen nuorisopaketin mukaisesti. Valiokunta pitää kyseistä määrärahaa tarpeellisenä ja saatuun asiantuntijalausuntoon viitaten toteaa, että nuoria koskeviin kokonaisuuksiin kohdentuu myös sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla olevaa terveyden edistämisen määrärahaa, jota kunnat voivat hakea nuorten palveluissa hyödynnettäväksi.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp

Helsingissä 24.10.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Ari Koponen ps
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Inka Hopsu vihr
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Milla Lahdenperä kok
jäsen Mia Laiho kok
jäsen Pia Lohikoski vas
jäsen Nasima Razmyar sd (osittain)
jäsen Sara Seppänen ps
jäsen Markku Siponen kesk
jäsen Jaana Strandman ps
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Oskari Valtola kok
varajäsen Ritva Elomaa ps

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen
valiokuntaneuvos Maiju Tuominen

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

Eriävä mielipide 1

Perustelut

Varhaiskasvatus ja perusopetus

Kansalliset perusopetuksen oppimistulosarvioinnit osoittavat, että erot oppilaiden osaamisessa eri puolilla Suomea ovat pieniä. Sen sijaan erityisesti kaupunkien sisällä koulujen välillä voi olla suuriakin eroja, joihin vaikuttaa kunkin alueen sosioekonominen tilanne. Pelkillä koulutuspoliittisilla toimilla ja määrärahoilla ei voida vaikuttaa alueelliseen ja yhteiskunnalliseen segregatioon, vaan tarvitaan myös muita politiikkatoimia, kuten talous-, asunto- ja työllisyyspolitiikkaa.

Peruskoulu ei myöskään voi yksin ratkaista oppimistulosten laskuun liittyviä ongelmia, sillä kehitys linkittyy laajemmin oppimiseen, hyvinvointiin ja muihin taustalla vaikuttaviin yhteiskunnallisiin tekijöihin (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2023). Laskuun yhteydessä olevien yksittäisten syiden sijaan tulisikin keskittyä koulutusjärjestelmän kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ja esimerkiksi siihen, miten hyvinvointiin, kasvuun ja oppimiseen liittyviin haasteisiin voidaan vastata jo varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatusta ja sen laatua on kehitetty merkittävästi viimeisen vuosikymmenen aikana niin sisällöllisesti kuin rakenteellisesti. Kasvatusta ja koulutusta ei pidä nähdä muusta elämästä irrallisena. Myös muut lasten ja perheiden hyvinvointia heikentävät päätökset, kuten asumistuen ja toimeentulotuen leikkaukset, heijastuvat koulunkäyntiin.

Hallituksen tavoite purkaa kuntia ohjaavia normeja kohdistuu myös varhaiskasvatukseen. Purettaviksi normeiksi on valikoitu henkilöstön täydennyskoulutuksen raportointivelvoitteen poisto, määräaikaista työntekijöitä koskevan raportoinnin keventäminen, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista luopuminen ja toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisvelvoitteen poisto.

Oppilaiden osaamiseen liittyvät oleellisesti myös ammattitaitoiset opettajat. Osana OKM:n hallinnonalan budjettileikkauksia ollaan luopumassa opettajien täydennyskoulutushankkeista. Leikkauspäätös tarkoittaa sitä, että opettajien maksuttomat täydennyskoulutukset pysähtyvät käytännössä kokonaan. Taloudellisesti tiukoilla olevat kunnat ja koulutuksen järjestäjät eivät voi kompensoida hallituksen leikkausta täydennyskoulutukseen.

Opetustoimen täydennyskoulutusleikkaus koskettaa varhaiskasvatusta, perusopetusta, lukioita, ammatillista koulutusta, vapaata sivistystyötä ja taiteen perusopetusta, josta opettajat ovat näihin täydennyskoulutuksiin osallistuneet. Leikkaus tulee vaikuttamaan myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajakorkeakouluihin, jotka ovat saaneet opetushallitukselta rahoitusta täydennyskoulutusten järjestämiseen.

Lukio

Lukiorahoitukseen tehdään samanaikaisesti muutamia vähennyksiä. Valtionavustussäästö on suuruudeltaan 1,7 miljoonaa euroa ja norminpurkutalkoiden teemalla lukiorahoituksen perustasta viedään miljoona euroa. Norminpurkukohteeksi on valittu lukioiden lukuvuosisuunnitelmat,

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 1

joista on arvioitu saatavan aikaan 0,75 miljoonan euron säästöt, ja kodin ja koulun yhteistyövelvoitteen karsiminen, josta arvioidaan saatavan 0,25 miljoonan euron säästö. Kyseessä ovat puhtaasti koulutusleikkaukset, sillä esimerkiksi lukuvuosisuunnitelmia ei käytännössä voida oppilaitoksissa jättää tekemättä vakuutuksien ja toiminnan järjestämisen takia. Vaikka lukioon kohdistetaan lisärahaa oppimisen tuen kautta, voidaan perustellusti väittää, ettei rahaa todellisuudessa tule lainkaan uusiin velvoitteisiin. Vuonna 2018 voimaan tulleeseen lukiolain 23 b momenttiin ei olla koskemassa, joka vähentää lukiokoulutuksen rahoitusta myös ensi vuonna noin 100 miljoonalla eurolla ja kasvattaa siten tosiasiallisesti kuntien vastuuta koulutuksen rahoittamisesta.

Ammatillinen koulutus

Kun ammatillisen koulutuksen 120 miljoonan euron rahoitusleikkaukseen lisätään maksuttomien oppimateriaalien korvaavina säästöinä kuuden miljoonan sopeutukset strategia- ja kehittämisrahoitukseen ja norminpurkuperusteella tehdyt neljän miljoonan euron leikkaukset, pienenee ammatillisen koulutuksen rahoitus vuonna 2025 noin 130 miljoonalla eurolla. Leikkauksen jälkeen ammatillisen koulutuksen rahoitus on kuntaosuus huomioiden noin kaksi miljardia euroa.

Kokonaisuudessaan leikkaukset nousevat sellaiselle tasolle, että on perusteltua todeta hallituksen pettäneen koulutuksen erityissuojeluksensa. Vuosina 2011—2018 tehtiin ammatilliseen koulutukseen noin 450 miljoonan euron rahoitusleikkaukset. Viime hallituskauden aikana korjattiin tilannetta kohdentamalla ammatilliseen koulutukseen 270 miljoonaa määräaikaista hankerahoitusta, palautettiin indeksikorotukset sekä korotettiin perusrahoitusta 50 miljoonalla eurolla. Kaikesta tästä huolimatta, ja vaikka ammatillisen koulutuksen rahoitus on kokonaisuudessaan vuosien varrella kasvanut muun muassa uusien velvoitteiden myötä (esim. oppivelvollisuuden laajentaminen), ovat opiskelijakohtaiset käyttömenot vähentyneet reilussa vuosikymmenessä yli kuudenneksella. Vaikka julkisuuteen on leikkauksista haluttu kuva, etteivät ne kohdistu oppivelvollisuutta suorittaviin nuoriin, ei tätä käytännössä pystytä nykylainsäädännön turvin varmistamaan.

Ammatilliseen koulutukseen suunnataan vuonna 2025 rahoitusta noin 2,1 miljardia euroa, josta valtion rahoitusosuus on noin 1 miljardi euroa. Tehdyt leikkaukset vastaavat noin 7 prosenttia leikkausta valtion rahoitusosuuteen ammatillisesta koulutuksesta.

Vuodesta 2025 alkaen rahoitukseen lisätään vuosittain 10 miljoonaa euroa oppimisen tuen lisätehtävistä aiheutuviin kustannuksiin. Lisärahoitus on riittämätön suhteessa oppimisen tuen tarpeiden kasvuun etenkin, kun samanaikaisesti ammatillisen koulutuksen rahoitus pienenee merkittävästi.

Määrärahaleikkaus aiotaan toteuttaa vähentämällä koulutuksenjärjestäjille myönnettävää tavoitteellisten opiskelijavuosien määrää. Leikkaus tarkoittaa yli 10 000 tavoitteellisen opiskelijavuoden vähennystä. Se kohdistetaan erityisesti jo aiemman vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneisiin. Valtaosa läntisen Euroopan maista panostaa jatkuvan oppimisen kehittämiseen kaikilla koulutussektoreilla, ja onkin hyvin valitettavaa, että Suomessa tehdään vastakkaisen suuntaisia liikkeitä.

Tilastojen valossa ammatillinen koulutus on Suomessa kustannuksiltaan raskaampaa verrattuna muihin OECD-maihin (OECD 2024). Ero muihin maihin selittyy suomalaisen koulutuksen ra-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

kenteella, jossa ammatillista koulutusta järjestetään julkisin varoin eikä yrityksillä ole ammatillisen koulutuksen sektorilla laajaa omaa koulutustuotantoa. Opetus on järjestetty myös pitkälti oppilaitoksissa yritysten sijaan, mikä edellyttää oppilaitoksilta oman infran ylläpitoa. Kustannuksiltaan ammatillinen koulutus on muiden maiden kaltaista, mutta julkinen sektori kantaa Suomessa koulutuksesta laajemman vastuun muihin maihin verrattuna. Ammatillisen koulutuksen suosio on Suomessa myös laajempaa verrattuna muihin maihin. Suomessa noin 40 prosenttia ikäluokasta valitsee toisen asteen koulutustavakseen ammatillisen koulutuksen.

Hallitus esittää, että leikkauksista seuraavat opiskelupaikkojen vähennykset kohdistetaan erityisesti aikuisille, aiemman tutkinnon suorittaneille järjestettävään koulutukseen. Tavoitteena on vähentää ammatillisen koulutuksen kasautumista samoille henkilöille. On kuitenkin tärkeää joka tapauksessa mahdollistaa uudelleen kouluttautuminen uuteen ammattiin tai alalle esimerkiksi terveydellisistä syistä tai siitä syystä, ettei aiemmin suoritetulla tutkinnolla työllisty yrityksistä huolimatta.

Vaikka ammatillisen koulutuksen säästöjä on perusteltu aikuiskoulutuksen menosäästöiksi, ei säästökohdennuksia todellisuudessa voida osoittaa vain aikuiskoulutukseen, vaan ne tulevat kohdistumaan opetuksen järjestäjän parhaaksi katsomalla tavalla ja siten väistämättä myös oppivelvollisuutta suorittavien opintoihin. Leikkauksen kohdentaminen opiskelijavuosiin tarkoittaa käytännössä leikkausta lähiopetuksen ja opettajien määrään. Koska opettajat opettavat samoissa ryhmissä kaikkia kyseistä osaamista tarvitsevia opiskelijoita riippumatta siitä, onko heillä aiempia tutkintoja vai ei, on leikkaus vastoin hallitusohjelmassa olevaa lupausta turvata lähiopetuksen määrä erityisesti oppivelvollisille.

Jatkuvaan oppimiseen osallistuu noin joka kymmenes työikäinen vuosittain. Ammatillisen perustutkinnon jälkeen seuraava suurempi ikäryhmä ammatillisessa koulutuksessa ovat 35–40-vuotiaat. Tätä voi pitää hyvänä osaamisen päivittämisyklinä. Suomen toteuttamaa jatkuvan oppimisen strategiaa tulee kehittää, ei hävittää. Suomen Yrittäjien, Keskuskauppakamarin ja Elinkeinoelämän keskusliiton osaamistarveselvityksissä korostuu pula ammattiosaajista.

On kestävämpää, että aikuiskoulutuksesta leikataan näin rajusti. Toimet ovat haitallisia aikuisten täydennys- ja muuntokoulutukselle sekä alan tai ammatin vaihtamiselle. Työelämässä on tarve entistä enemmän tutkinnon osille ja sitä pienemmille täydentäville osaamiskokonaisuuksille (mm. mikrotutkinnot, osaamismerkkit). Tämä ei kuitenkaan sulje pois kokonaisten tutkintojen suorittamisen tarvetta, etenkin säänneltyjen ammattien osalta. Nyt tehtävä leikkaus kohdistuu myös tutkintoa lyhyempiin kokonaisuuksiin eli katkaisee joissakin tapauksessa mahdollisuuden kehittää osaamistaan kokonaan.

Korkeakoulutus

Hallituksen tavoitteena on nostaa korkeakoulutuksen saaneiden osuus väestöstä 50 prosentin tasolle vuoteen 2035 mennessä. Tavoite on kunnianhimoinen mutta vaatisi toteutuakseen yliopistojen rahoituksen kasvattamista merkittävästi nykyisestä. Hallitus sopi korkeakouluille yhteisesti jaettavasta korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäämisestä julkisen talouden suunnitelmassaan syksyllä 2023.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

Tällä hetkellä Suomessa on OECD-maiden suurin pula korkeakoulutetuista työntekijöistä. Hallitus on lisännyt tälle hallituskaudelle korkeakoulupaikkoja 41 miljoonalla, mutta se ei riitä saavuttamaan asetettua tavoitetta. Rahoituksen määräaikaisuus ei anna korkeakouluille mahdollisuutta pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen koulutus- ja osaamistason työhön. Koulutustason nostamiseksi tulee laatia viipymättä pitkän aikavälin suunnitelma.

Korkeakoulutettujen määrää ei voida nostaa yliopistoissa eikä ammattikorkeakouluissa enää olemassa olevan rahoituksen avulla. Tutkintokoulutuksen hinta on vuoteen 2011 nähden tippunut yliopistoissa kolmanneksen ja ammattikorkeakoulujen osalta lähes puolella. Korkeakouluilla ei ole mahdollisuutta lisätä koulutuskapasiteettia ilman lisäresursointia. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoitusta nakertavat hallitusohjelmassa päätetyt toimet avoimen korkeakouluopetuksen ja EU/ETA-maiden ulkopuolelta tulevien lukukausimaksujen korotus ja korotusta vastaava leikkaus perusrahoitukseen.

TKI

Hallitus on sitoutunut kansalliseen tavoitteeseen nostaa Suomen tutkimus- ja kehittämisenotot (T&K-menot) 4 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2030 mennessä. Kansallisen tavoitteen ja voimassa olevan T&K-rahoituslain mukaisesti valtion T&K-rahoitus nousee 1,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2030 mennessä sillä edellytyksellä, että yksityisen sektorin panostukset kasvavat 2,67 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Taustalla on Marinin hallituskaudella hyväksytty rahoituslaki, jota Orpon hallitus ei ole onneksi lähtenyt säästötalkoissaan romuttamaan.

Hallituksen T&K-politiikkaa haastaa kuitenkin pula osaajista. T&K-osaajien määrän lisääminen on edellytys kunnianhimoisen T&K-toiminnan kasvattamiselle ja rahoituksen tehokkaalle hyödyntämiselle. Arvioiden mukaan tutkimus- ja kehittämistehtäviin tarvitaan vuosina 2024—2030 vuosittain 2 000 uutta tohtoria.

Tarvitsemme työperäistä maahanmuuttoa. Hallituksen politiikka alleviivaa päinvastaista, etteivät ulkomaiset osaajat ole tervetulleita. On kuitenkin ilmeinen riski, että osaajapula muodostuu kasvua rajoittavaksi tekijäksi suhdannetaantumasta toivuttaessa, jos nettomaahanmuutto jää jatkossa valtiovarainministeriön ennusteen mukaiselle noin 15 000 hengen tasolle. Työ- ja opiskeluperäisen maahanmuuton vakiinnuttaminen noin 40 000 hengen tasolle (vuosien 2021—23 keskiarvo on 38 000) olisi järkevä tavoite, ja politiikan olisi huolehdittava sen mahdollistamisesta. Tämä tavoite on pitkälti riippumaton humanitaarista maahanmuuttoa koskevasta tavoitteenasettelusta.

Viimeistään vuoden 2025 kehysriihessä tarvitaan päätöksiä pitkäjänteisestä ja pysyvästä rahoitustason nostosta yliopistojen toimintaan. Yliopistojen T&K-rahoituksen vahvistaminen on välttämätöntä, jotta tutkimusperustamme kaikilla sektoreilla pysyy kunnossa ja T&K-tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Yksinkertaisinta olisi osoittaa lisärahoitusta yliopistojen perusrahoitukseen ja kohdentaa rahoitus T&K-toimintaan budjettikirjauksella. Kasvava TKI-rahoitus kohdistuu nyt tehottomasti.

Parlamentaarisen TKI-työryhmän loppuraportissa yksiselitteisesti esitettiin, että rahoitusta tulisi kohdentaa myös suoraan korkeakouluille perusrahoituksen kaltaisessa muodossa. TKI-panostus-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

ten merkittävä lisääminen TKI-toimintaan ennen koulutustason nostoa johtaa investointien valumiseen palkkoihin tai huonosti toteutettuihin hankkeisiin riittävän osaamisen puutteen vuoksi. Sama haaste koskee tohtorikoulutuksen lisäpanostuksia, joiden vaikuttavuus voisi olla suurempi, jos panostukset olisi laitettu alkuvaiheessa alemman ja ylemmän korkea-asteen koulutusmäärien lisäämiseen.

Valtion tutkimus- ja kehittämismenojen korottaminen on kannatettava ajatus, mutta on huolehdittava siitä, että korotus koskee myös yhteiskuntatieteellistä ja humanistista tutkimusta sekä taiteellista tutkimusta. Tutkimusmäärärahojen väheneminen viime vuosina yhdessä korkeakoulujen määrärahojen pienenemisen myötä on vaikeuttanut suomalaisen tiedeyhteisön toimintaa. Tutkimusta tulee voida tehdä monipuolisesti ja monitieteisistä lähtökohdista. Innovaatio toiminta liitetään usein yksipuolisesti teknologiseen tutkimus- ja kehittämistyöhön. Muun muassa kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa painotettujen kestävä kehityksen ja sivistysvaltion resilienssin kasvattamisen sekä luovien alojen kehittämisen kannalta myös kulttuurin tutkimus, yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja humanistiset tieteet ovat merkityksellisiä.

Taide ja kulttuuri

Taide ja kulttuuri toimivat kaikkialla yhteiskunnassa: ne ovat kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportin mukaan kansakuntamme tärkeintä pääomaa. Kulttuurin vahva ja elinvoimainen perusta kuuluu taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteisiin. Kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa ensimmäinen toimenpide-ehdotus on huolehtiminen kulttuurin tulevaisuuskestävästä perustasta. Orpon hallituksen toimet ovat räikeässä ristiriidassa näiden tavoitteiden kanssa.

Taiteen ja kulttuurin pienessä rahoitusosuudessa pienetkin muutokset ovat suhteessa isoja, ja niillä on huomattavia vaikutuksia osana laajempaa taiteen ja kulttuurin systeemiä ja sen elinvoimaa.

Taiteen tekijät mahdollistavat monta muuta elinkeinoa ja toimivat usein itse yrittäjinä. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2023 päätyössään kulttuuriammateissa toimivista 25 prosenttia oli yrittäjiä, kun muissa ammateissa osuus oli 13 prosenttia. Leikkausten vuoksi monen kulttuurialan pienyrityksen toiminta vaarantuu. Taidealan työntekijän yhteiskunnallinen merkitys on vieläkin suurempi, kun otetaan huomioon myös välilliset vaikutukset. Kulttuurin arvonalisäys valtiontalouden kokonaiskuvassa on isompi kuin metsä- ja maatalouden yhteensä. Samaan aikaan kulttuurille ei kuitenkaan kohdenneta samalla tavalla yritystukia eikä T&K-tukia.

Taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmä on keskeinen kulttuuripolitiikan koko maan kattava rakenne, jota on kehitetty hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan lähtökohdista edistämään palvelutarjontaa ja taiteellisen työn edellytyksiä eri puolilla maata. Kulttuuripolitiikan keskeisiin tavoitteisiin Suomessa kuuluvat kulttuuritoimijoiden alueellisten toimintamahdollisuuksien turvaaminen sekä kulttuurin tasavertainen saatavuus eri puolilla maata. OKM:n kulttuuripolitiikan strategia 2025:n tavoitealueina mainitaan kulttuurin alueellinen ja paikallinen saatavuus sekä saavutettavuuden ja tasa-arvon toteutuminen taide- ja kulttuuritoiminnoissa. Leikkaukset taide- ja kulttuurilaitosten valtionosuuksista ja -avustuksista vaarantavat näiden kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutusta.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

Avustuksista taiteen ja kulttuurin edistämiseen esitetään leikattavaksi noin 9,5 miljoonaa euroa. Noin 6,5 miljoonaa euroa leikataan valtionavustusmäärärahoista, jotka kohdistuvat opetus- ja kulttuuriministeriön jakamiin avustuksiin (5,1 miljoonaa euroa), Taiteen edistämiskeskuksen määrärahoihin (1,3 miljoonaa euroa) sekä Museoviraston määrärahaan museo- ja kulttuuriperintöalan järjestöille (90 000 euroa). Yhteisöille suunnattujen valtionavustusten leikkaukset kohdistuvat suomalaisen yhteiskuntakehityksen ja -järjestyksen kannalta historiallisesti tärkeään järjestykseen. Leikkausten konkreettiset vaikutukset kohdistuvat samalla myös kulttuurin toimialojen mahdollisuuteen työllistää ammattilaisia. Kulttuuri on työvoimaintensiivinen ala, jonka positiiviset vaikutukset leviävät laajasti talouteen. Kulttuurialoilla toivutaan edelleen koronapandemian vaikutuksista, eikä työllisyys kaikilta osin ole palautunut pandemiaa edeltävälle tasolle.

Taiteen ja kulttuurin edistämiseen osuvat leikkaukset ovat vaikutuksiltaan suuret, ja ne kohdentuvat erityisesti ns. vapaaseen kenttään eli valtionosuusjärjestelmän ulkopuolisiin, tyypillisesti pieniin toimijoihin ja yksittäisiin taiteilijoihin. Taiteen edistämiskeskuksessa säästöjen kohteena ovat taideyhteisöjen toiminta- ja erityisavustukset, taiteilijoiden ja työryhmien kohdeapurahat, alueelliset apurahat sekä yhteisöavustukset, jotka koskevat festivaaleja, kulttuurihyvinvointia ja osallisuutta, kulttuurilehtiä ja verkkojulkaisuja, lasten- ja nuortenkulttuuria sekä kulttuurien moninaisuuden ja rasminvastaisen toiminnan avustuksia.

Esittävän taiteen valtionosuuksiin kohdistuu 7,9 miljoonan euron leikkaukset. Leikkausten kohdistaminen on vielä auki, mutta mikäli leikkausten kohdistaminen vastaisi edellisen vuoden rahoitusosuuksia, niin näyttämötaiteen osuus leikkauksista tarkoittaisi:

- 8 prosentin juustohöylää jokaisen vos-teatterin valtionosuusrahoitukseen,
- esim. yli kymmenen teatterin koko valtionosuutta tai
- esim. kaikkien kiinnitettyjen näyttelijöiden lomautuksia noin 4 kuukaudeksi tai
- esim. 400 näyttelijävierailutehtävän vähennystä (-30 %, emme oleta leikkausten kohdentamista ainoastaan näyttelijöihin, mutta haluamme tuoda esille leikkausten suuren mittakaavan).

Hallituksen esitys valtion vuoden 2025 talousarvioksi sisältää 73 henkilötyövuoden leikkauksen museoiden valtionosuusrahoitukseen. Leikkauksilla voi olla merkittäviäkin vaikutuksia ennestään niukoilla resursseilla toimivaan museoalaan. Museoalalla ja museoiden toimintaedellytyksissä on polarisaatiota, minkä vuoksi leikkausten kohdentumisen vaikutukset museoihin eivät ole kaikille yhtäläiset. Niukkimmin resursoitujen museoiden kohdalla leikkaukset voivat uhata toiminnan jatkuvuutta. Valtionrahoituksen vähenemisen lisäksi useat kunnat ovat ilmoittaneet tarpeesta sopeuttaa budjettiaan ja vähentävänsä tai pohtivansa museoiden rahoituksen vähentämistä. Se, missä laajuudessa kuntien sopeutukset tulevat kohdentumaan museoiden tukeen, tullaan näkemään tulevina vuosina.

Museoilla on suomalaisessa yhteiskunnassa suuri merkitys. Ne sivistävät ihmisiä, antavat sisältöä vapaa-aikaan, tuovat elinvoimaa paikkakunnille ja toimivat kulttuurimatkailun vetureina. Museoilla on keskeinen rooli myös huoltovarmuudessa identiteetin rakentajana ja resilienssin kasvattajana. Museot luovat, menneisyydestä ammentaen ja ajankohtaisia kysymyksiä käsitellen, ihmisille näköaloja tulevaan ja tukevat ihmisten maailmankuvan muodostumista ja kestävien ratkaisujen löytymistä aikamme kriittisiin kysymyksiin.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

Sekä valtionosuuksiin että -avustuksiin kohdistuvat leikkaukset tarkoittavat vääjäämättä myös taiteen ja kulttuurin alueellisen saavutettavuuden heikentymistä. Samaan aikaan harvaan asutun maaseudun kulttuuritoiminnalle vuosina 2022—2023 MMM:n budjetista jaetut erityisavustukset poistuivat parlamentaarisen työryhmän rahoituksen lopettamisen myötä. Leikkaukset ovat vaarassa heikentää myös OKM:n kulttuuripolitiikan strategia 2025:ssa kirjattuja tavoitteita koskien osallisuutta ja kansalaisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuriin.

Kulttuuripoliittisen selonteon luonnoksessa esitetään neljä keskeistä kulttuuripoliittista tavoitetta Suomessa. Selontekoluonnoksen mukaan kulttuuri on muutosvoima, kulttuurin tekijät ja sisällöt ovat avainasemassa, kulttuuri on jokaisenoikeus ja kansainvälinen vaikuttavuus syntyy kulttuurista.

Talousarviossa esitetyt leikkaukset paitsi OKM:n hallinnonalalle myös muille hallinnonaloille heikentävät kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutusta. Esimerkiksi kunnissa kirjastoihin, taiteen perusopetukseen tai muuhun kulttuuritoimintaan vaikuttaa kuntien valtionosuuksiin asetettava indeksijarru. Kuntien talouden tiukentaminen vaikuttaa myös valtionosuusrahoitusta saavaan teatteri-, museo- ja orkesterikenttään.

Näyttelijöiden työttömyys jäi pysyvästi koronan jälkeen 50 prosenttia korkeammalle tasolle kuin ennen koronaa. Työttömyysturvan leikkaukset heikentävät freelancereiden toimeentuloa entisestään. Monien henkinen ja taloudellinen sietokyky on jo koronan jäljiltä koetuksella.

Elokuvasäätiön rahoituksesta leikataan puoli miljoonaa, mikä vastaa yhden keski budjetin pitkän elokuvan tuotantotukea tai useamman pienemmän budjetin elokuvan tuotantotuen määrää. Jo vuodelle 2024 kohdistui leikkauksia, mikä on jo vähentänyt tuotantojen määrää aiemmasta. Jokainen tekemättä jäävä elokuva vähentää alan työpaikkoja ja vähentää lipunmyyntiä. Varsinkin pienten elokuvateattereiden lipunmyynnistä suurin osa tulee kotimaisten elokuvien myynneistä.

Elokuva-ala työllistää tehokkaasti ja tuottaa paljon verotuloja myös välillisesti. Pitkä fiktioelokuva, jonka tuotantobudjetti on noin 1,6 miljoonaa euroa, saa elokuväsäätiöltä tukea keskimäärin 650 000 euroa (40 %) ja generoi muuta rahoitusta samaan tuotantoon 950 000 euroa. Noin 60 prosenttia elokuvatuotantokustannuksista menee joko suoraan palkkoihin tai välillisesti alihankinnan kautta. Jokainen Suomen elokuväsäätiölle myönnetty tukimiljoonaa palautuu lähes välittömästi valtiolle ja yhteiskunnalle vähintään kokonaisuudessaan ja parhaimmillaan kaksinkertaisesti. Näin ollen voidaan todeta, että vähäisemmät tukivarat pienentävät valtion verokertymää ja aiheuttavat mm. työttömyyteen liittyvien kulujen kasvua. On ollut myös jo havaittavissa, että alalle kouluttautunut osaava työvoima on epävarmuuden vuoksi alkanut hakeutua pois alalta.

Av-tuotantokannustin pienenee 12 miljoonasta 10 miljoonaan, mikä vähentää varsinkin tv-tuotantojen määrää. Tuotantokannustimen leikkaus ei ole järkevää, koska se tuottaa valtiolle enemmän kuin valtio siihen sijoittaa. Ellei Suomessa ole tuotantokannustinta tai sen tulevaisuus on jatkuvasti epävarma, kuten se on viime vuosina ollut, niin Suomeen ei enää tule ulkomaisia tuotantoja ja kotimaisetkin tuotannot menevät ulkomaille eri maiden tuotantokannustinten perässä.

Myös Yleen kohdistuvat leikkaukset tulevat todennäköisesti kohdistumaan myös draamaan, mikä sekä vähentää av-alan ja näyttelijöiden työllistymismahdollisuuksia.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

Lisäksi yksityisen kopioinnin lainsäädäntöön perustuvan hyvitysmaksun määrää leikataan 11 miljoonasta eurosta 5,5 miljoonaan euroon. Hyvitysmaksun leikkaus tarkoittaa pienempiä tekijänoikeuskorvauksia av-alan tekijöille tilanteessa, jossa työttömyys lisääntyy ja toimeentuloon on muutenkin tulossa isoja lovia. Lisäksi hyvitysmaksun puolittuminen vähentää AVEKin mahdollisuuksia tukea uusia tuotantoja, mikä sekin lisää alan työttömyyttä ja vähentää varsinkin nuorten mahdollisuutta päästä tekemään ensimmäinenkään av-tuotantonsa.

Yksityisen kopioinnin hyvitys ei ole harkinnanvarausta tukea, vaan direktiivin ja tekijänoikeuslain määrittelemä lakisääteinen korvaus yksityisen kopioinnin aiheuttamasta haitasta. Sen leikkaus tulisi perua, kunnes selvityksessä olevat, korvaavat kompensatiomallit ovat käytössä.

Leikkausten tosiasiallisia vaikutuksia ei olla riittävästi arvioitu. Leikkaukset johtavat työttömyyden lisääntymiseen, työttömyysturva- ja toimeentulotukimenojen kasvamiseen ja valtion verotulojen pienenemiseen. Lisäksi teattereiden hiipuminen vähentää niiden ympärille generoituvaa taloutta, kun vähemmän teatterikävijöitä kuluttaa ravintoloiden, taksien, hotellien jne. palveluita. Puhumattakaan siitä, mikä vaikutus leikkauksilla on taiteen ja kulttuurin saatavuuteen ja samalla taiteen hyvinvointia lisäävään vaikutukseen.

Lisäksi taiteen ja kulttuurin kentän toimintaedellytyksiin vaikuttavat arvolisäverojen korotukset: se, että kirjat, elokuvanäytökset, viihteen ja kulttuurin pääsyliput siirtyisivät 14 prosentin arvolisäverokantaan yleisen alv-prosentin kanssa, aiheuttaa kohtuuttoman vaikean yhtälön kulttuuri-alan toimijoille. Samalla kun esimerkiksi tapahtumien tuotantokustannukset nousevat, paine pääsylippujen hintojen nostamiseen kasvaa. Tämä haastaa yleisön osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia.

Liikunta

Väestön liian vähäisen liikkumisen yhteiskunnalliset kustannukset ovat vuositasolla arviolta vähintään yli kolme miljardia euroa. Liikunnan ja liikkumisen terveys- ja hyvinvointivaikutukset ovat merkittäviä julkisen talouden kestävyysnäkökulmasta. Panostuksilla ennaltaehkäisevään terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä arkiliikkumisen ja liikunnan vahvistamiseen voidaan saavuttaa huomattavia parannuksia yksilöiden elämänlaatuun. Liikunta on edullinen terveyden ja toimintakyvyn edistämisen keino, jota ei ole otettu vielä riittävän määrätietoisesti käyttöön väestön terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi sekä terveys- ja toimintakykyerojen kaventamiseksi.

Liikunta fyysisen toimintakyvyn perustana liittyy myös moniin yhteiskunnallisesti merkittäviin julkishallinnon tehtäviin ja tavoitteisiin. Pääministeri Orpon hallituksen ohjelmassa tavoitteeksi on asetettu saada 100 000 uutta työllistä ja pidemmällä aikavälillä nostaa työllisyysaste 80 prosenttiin. Tavoite edellyttää muun muassa työurien pidentämistä sekä osatyökykyisten ja ikääntyneiden työllistymisen lisäämistä. Työkyvyn perustan muodostaa fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky, joihin kaikkiin liikkumisella ja liikunnalla on merkitystä.

Vuoden 2025 talousarvioesityksessä liikuntatoimen määrärahoiksi esitetään noin 154,5 miljoonaa euroa, mikä on noin 11 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2024 varsinaisessa talousarviossa (165 milj. euroa). Määrärahatason alentuminen johtuu pääosin valtiontalouden sopeut-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 1

tamistoimista. Leikkaukset esitettiin kohdennettavaksi pääasiassa liikuntapaikkarakentamiseen (noin 9,5 milj. euroa) ja seuratoiminnan kehittämistukeen (0,5 milj. euroa). Seuratuen määrä vähenee 20 prosenttia vuoden 2024 avustusmäärään nähden.

Liikuntamäärärahoihin valtiontalouden kehyskaudella kohdistuva arviolta noin 28 prosentin säästöpainne näyttäytyy hyvin merkittävänä. Liikuntaneuvosto nostaakin esiin huolen hallituskaudelle valtion liikuntamäärärahoihin suunnitelluista leikkauksista, jotka kohdentuvat jo liikunta-toimialan perusedellytyksiin. Liikunnan ja urheilun suurimmat rahoittajat ovat jatkossakin kunnat ja kotitaloudet, mutta näin suuret leikkaukset valtion liikuntamäärärahoihin tulevat näky-mään väistämättä merkittävästi liikunnan edistämisen mahdollisuuksissa.

Valtion liikuntamäärärahojen leikkausten lisäksi samaan aikaan arvonlisäverotukseen on tulossa korotuksia: yleinen arvonlisäverokanta (sis. opetusta ja ohjausta sisältävät liikuntapalvelut) nousi 1.9.2024 24 prosentista 25,5 prosenttiin, ja alennetun arvonlisäverokannan (sis. mm. liikunnan mahdollistavat palvelut ja urheilutapahtumien pääsymaksut) korotus 10 prosentista 14 prosenttiin on tulossa voimaan 1.1.2025. Arvonlisäverokantojen korotuksilla tulee olemaan vaikutuksia urheiluseurojen ja liikunta-alan yritysten toiminnan kustannustasoihin sekä harrastamisen hintaan.

Nuorisotyö

Nuorisoalan kokonaisrahoitus jakautuu useaan eri kohteeseen järjestöille, kunnille ja muille toimijoille. Rahoitus oli vuonna 2023 noin 85 miljoonaa euroa, joka sisälsi määräaikaista korona-ajan panostuksia nuorisotyöhön. Vuoden 2024 varsinaisessa talousarvioesityksessä kokonaisrahoitus oli noin 74 miljoonaa euroa. Hallituksen talousarvioesityksessä vuodelle 2025 nuorisoalan kokonaisrahoitus on noin 70,9 miljoonaa euroa. VM:n suuria leikkauksia nuorisojärjestöille sisältäneessä esityksessä se olisi ollut noin 67,6 miljoonaa euroa. Vaikka leikkauksia kohtuullistettiin, verrattuna Orpon hallituskautta edeltävään aikaan vuoden 2025 nuorisoalan rahoitus vähenee hallituksen jo tekemien ja ensi vuodelle esittämien leikkausten sekä määräaikaisten avustusten loppumisen myötä yli 15 prosenttia verrattuna vuoteen 2023.

Tulevina vuosina nuorisoalan tilanne vielä vaikeampi, koska ensi vuoden aikana hallitus on sopinut päättävänsä 75 miljoonan euron uusista leikkauksista OKM:n valtionavustuksiin. Mikäli säästöt ei päätetä kohtuullistaa, nuorisotyönkin kannalta kovimmat säästöt ovat siis vielä edessä.

Paitsi nuorten itsensä takia, myös kestävän julkisen taloudenhoidon takia nuorten hyvinvointia on järkevää tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Jo 1990-lamasta tiedetään, että jos nuoret eivät saa tarvitsemaansa tukea ja pääse kiinnittymään osaksi yhteiskunnan toimintoja, osalla ihmisistä pahoinvointi lisääntyy ja työmarkkinoille kiinnittyminen heikkenee koko elämänkaaren ajan. Parhaat oppimistulokset syntyvät oppilaitoksissa, jotka ovat riittävästi resursoituja ja joissa yhteishenki on hyvä, kiusaamista on vähän ja oppilaiden sekä opiskelijoiden osallisuutta ja hyvinvointia tuetaan. Pahoinvointia ja osattomuutta ei voi siis paikata pelkillä koulutuspanostuksilla tai oppimisen tuella.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 1

Opiskelijoiden asumistuki

Hallitusohjelmassa on tavoitteena opintotuen kokonaisuudistus. Opiskelijoiden asumistukea olisi pitänyt pohtia tässä yhteydessä. 2023 julkaistussa STM:n vaikutusarvioinnissa opiskelijat tunnistettiin yhdeksi raskaimpien leikkausten kohteeksi joutuvista ihmisryhmistä. Siirto opintotuen asumislisälle heikentää opiskelijoiden rahallisia etuuksia entisestään.

Hallituksen päätösten seurauksena yksinasuvan opiskelijan etuudet voivat laskea jopa 233,30 euroa opiskelukuukautta kohden vuonna 2027 verrattuna vuoteen 2023, kun huomioi asumislisälle siirron (-99,20—169,20 euroa) lisäksi opintorahan indeksijäädytyksen (-31,70 euroa) sekä opintolainan lainantakauksen nostosta aiheutuvat korkokulut (-32 euroa/kk). Tämä on lähes kolmasosa opiskelijan rahallisista etuuksista. Opintotuen asumislisä on sidoksissa opintosuoritukseen, kun taas yleinen asumistuki on ympärivuotinen. Opiskelijoiden siirto opintotuen asumislisälle leikkaa vuosittain opiskelijoiden tuloista jopa 2 065 euroa.

Opintotukikuukausia eli toisin sanoen tuen kestoa on leikattu mm. vuonna 2017, joten tukikuukaudet eivät enää juurikaan riitä kesänaikaiseen opiskeluun. Jos opiskelija ei saa töitä tai pysty opiskelemaan, ainoa vaihtoehto on hakea perustoimeentulotukea. Opintolainaa, nostettu tai nostamaton, huomioidaan tulona toimeentulotukea hakiessa, vaikka opiskelija ei pystyisi kesällä edistämään opintojaan. Tämä syventää opiskelijan velkakuoppaa.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 24.10.2024

Nasima Razmyar sd
Tuula Haatainen sd
Pia Hiltunen sd

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 2

Eriävä mielipide 2

Perustelut

Keskustan linja on sivistys-Suomen linja. Inhimillinen pääoma on kilpailuvalttimme, jota on kehitettävä ja kasvatettava maan pärjäämiseksi.

Koulutus on ihmisen tärkein pääoma, varhaiskasvatuksesta aina korkeakouluihin ja elinikäiseen oppimiseen saakka. Ellemme pidä huolta osaamispääomastamme kouluttamalla jokaiselle suomalaiselle vähintään toisen asteen tutkintoa ja valtaosalle vielä korkea-asteen tutkintoa, kääntyy inhimillinen pääomamme laskuun Suomen Pankin mukaan jo 2040-luvulla.

Mahdollisuus laadukkaaseen ja tasa-arvoisesti saavutettavaan koulutukseen kuuluu kaikille kodin varallisuudesta tai postinumeroista riippumatta. Opetuksen ja tutkimuksen lisäksi koulutuksella ja sen saavutettavuudella on tärkeä merkitys alueiden yritystoiminnalle, työllisyydelle ja elinvoimalle koko Suomessa.

Suomalainen peruskoulu on ollut menestystarina. Se on tasa-arvoistanut lasten ja nuorten lähtökohtia elämälle ja tukenut kotien kasvatustyötä. Peruskoulu on myös luonut vahvaa pohjaa Suomen menestykselle kansakuntana. Maamme kouluissa kaikki ei ole kuitenkaan kunnossa. Oppimistulokset ovat laskeneet. Koulutus periytyy yhä vahvasti 2020-luvun Suomessa. Erot koulujen välillä kasvavat. Nuorten aikuisten koulutustaso on laskenut. Jotkut voivat kouluissa huonosti.

On arvioitava, missä peruskoulu on onnistunut ja missä on parannettavaa. Tämän pohjalta on otettava korjausaskleet eteen- ja tarvittaessa myös taaksepäin. Hyvä koulu ja koulutus voivat ratkaista oikean suunnan loppuelämälle.

Peruskouluja ei saa päästää eriytymään. Koulupudokkuutta pitää ehkäistä ajoissa. Kodin ja koulun yhteistyötä on yhä kehitettävä. Lasten ja nuorten hyvinvointia pitää tukea laaja-alaisesti ja moniammatillisesti. Kasvatuksen ja opetuksen ammattilaisten osaamista tunnistaa varhaisessa vaiheessa lasten ja nuorten ongelmia pitää vahvistaa.

Koulukiusaamisesta ja -väkivallasta on tehtävä loppu. Kiusaamisen ehkäisyn ohjelmien käyttö ja toimivuus pitää varmistaa kaikissa oppilaitoksissa. Opetuksen sisällöissä pitää vahvistaa tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppimista.

Opettajille on annettava yhteiskunnan muutoksien mukana oleva koulutus ja mahdollisuus perustehtävänsä hyvään hoitamiseen. Kouluihin tarvitaan työrauhaa jatkuvien uudistusten sijaan.

Ikäluokkien pieneneminen luo haasteita koulutuksen palveluverkolle. On kuitenkin löydettävä ratkaisuja, joilla inhimillisestä pääomasta ja tasa-arvoisista koulutusmahdollisuuksista huolehditaan koko maassa. Erityisesti pitää kiinnittää huomiota koulutuksen nivelvaiheisiin sekä koulutuksen perustehtävään — sivistykseen.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 2

Peruskoulu ja lähikoululisä

Keskusta esittää lähikoululisän käyttöönottoa osana perusopetuksen rahoitusta. Lähikoululisä vahvistaisi pienempien koulujen toimintaedellytyksiä, ja se kannustaisi kuntia lakkautusten sijaan kehittämään koulujaan.

Yli puolet Suomen peruskouluista on lakkautettu viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Koulujen keskittäminen on kestäväntöntä ja vaarantaa lasten oikeuden oppia. Koulujen lakkautuksia perustellaan usein taloudellisin perustein, mutta tilastot eivät puhu tämän puolesta. Päätösten moninaisista vaikutuksista huolimatta koulujen lakkautuksia ei ole arvioitu kansallisesti saati paikallisesti.

Erityistä huolta aiheuttaa koulutuksen saavutettavuus. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) mukaan Suomen kouluverkko on jo niin harva, että lasten edun mukainen toiminta on paikoin haastavaa. Tilastokeskuksen mukaan perusopetuksen reaalimenot ovat kasvaneet 9 prosenttia alle kahdessakymmenessä vuodessa, joten lakkautukset eivät ole tuoneet säästöjä.

Pienempien koululaisten koulumatkat ovat pidentyneet. Päivittäisiin koulumatkoihin käytettävä aika ei saa nousta kohtuuttomaksi. Matkat rasittavat ja vähentävät esimerkiksi lasten liikkumista. Kouluverkkopäätökset tulisi tehdä lapsen etua, ei hallinnon etua ajatellen. Lasten ääni jää koulujen lakkautuksissa usein kuulematta.

Tavoitteena pitää olla, että perusopetus kyetään järjestämään kaikille lapsille yhdenvertaisena lähipalveluna ympäri Suomen. Koulut ovat tärkeä ja monin paikoin ainoa lähipalvelu maaseudun perheille.

Hallituksella on lukuisia hyviä tavoitteita peruskoulun kuntoon saattamiseksi, mutta huoli nousee kuntatalouden heikon tilanteen ja hallituksen osoittamien riittämättömien lisärahoitusten suhteen siitä, kuinka uusista tehtävistä ja muutoksesta peruskouluissa ja kunnissa aidosti selvitetään.

Erityinen huoli nousee oppimisen tuen muuttuessa. Erityisopettajista on jo nyt useimmissa kunnissa pula, ja oppimisen tuen uudistus edellyttää vähintään satoja uusia ammattilaisia tavoitteiden saavuttamiseksi. Peruskoulun kuntoon laittaminen on vaarantumassa, koska ammattitaitoista henkilökuntaa ei voida enää kouluttaa aikuiskoulutustuella eikä jatkossa korkeakoulujen rahoitus tue toista tutkintoa tai täydennyskoulutusta suorittavia.

Ammatillinen koulutus

Keskusta ei toteuttaisi ammatillisen koulutuksen leikkauksia. Suomessa on pula osaajista jo nyt, ja tämä pula tulee vielä pahenemaan. Leikkaamalla nuorten koulutuksesta ja ammatillisesta osaamisesta hallitus heikentää edellytyksiä talouskasvuun. Suurin osa ammatillisen koulutuksen nuorista työllistyy omille alueilleen yrityksiin ja julkisiin palveluihin. Hallituksen leikkaukset näivetävät myös aluetaloutta ja heikentävät yritysten tilannetta monella tavalla. Panostukset esimerkiksi vientiin eivät auta, jos yrityksillä ei ole enää osaavaa työvoimaa.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 2

Hallituksen suunnitelma on toteuttaa leikkaus siten, että se ei kohdistu nuoriin tai ensimmäisen tutkinnon suorittajiin. Tällainen kohdentaminen ei käytännössä onnistu, koska kouluissa on yhteisiä ryhmiä, joissa opiskelee niin nuoria kuin aikuiskoulutuksessa olevia. Yksikkökustannukset tulevat nousemaan ja pakottamaan koulutuksen järjestäjät lopettamaan koulutusaloja, jolloin myös nuorten koulutusmahdollisuudet sekä nuorten saama tuki vähenevät. Ammatillisen koulutuksen leikkaukset tarkoittaisivat laskennallisesti OAJ:n mukaan 11 000 opiskelijan ja 1 600 opettajan vähennystä ammatillisista oppilaitoksista.

Jo tehdyn aikuiskoulutustuen lakkauttamispäätöksen myötä hallitus on tekemässä osaamisen päivittämisen ja syventämisen todella vaikeaksi. Huolimatta siitä, että esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla sekä opetuslalla Suomi tarvitsee nopeasti uusia ammattilaisia hallituksen omienkin päätösten toimeenpanemiseksi.

Julkisen talouden alijäämä on niin raju, että sen korjaaminen ei onnistu ilman kasvua.

Kasvun hakemisen sijaan budjettiriihessä kuitenkin päätettiin lisäleikkauksista ammatilliseen koulutukseen. Jo keväällä päätetyn 100 miljoonan leikkauksen lisäksi hallitus päätti budjettiriihessään leikata lisää 20 miljoonaa euroa. Lisäksi hallitus leikkaa norminpurun kautta noin kymmenellä miljoonalla eurolla. Lähes 130 miljoonan euron leikkaus osaamisesta on hallituksen raju valinta ajassa, jossa Suomi kaipaa kipeästi kasvua.

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulujen tutkintotavoitteet nousevat kolmanneksella vuosille 2025—28, mutta lisärahoitusta tavoitteen täyttämiseksi ammattikorkeakouluille ei myönnetä. Lisäksi ammattikorkeakouluilta leikataan EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden täysmääräiset koulutusmaksut, jotka ammattikorkeakoulujen omien laskelmien mukaan eivät tule nousemaan leikkausten suuruuteen. Painolastina on lisäksi sairaalaharjoittelukorvausten poisto, joka rasittaa ammattikorkeakouluja myös vuonna 2025.

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta (TKI)

Keskusta on tyytyväinen hallituksen TKI-panostuksiin, mutta on samalla huolissaan hallintomenojen leikkauksista, jotka osuvat myös Suomen Akatemiaan sekä Business Finlandiin siitäkin huolimatta, että tahoilla on reilusti kasvavien TKI-satsausten takia tarve pikemminkin lisätä henkilötyövuosia.

Opintolainan alueellinen hyvityskokeilu

Keskusta esittää kymmenen vuoden erityistalousaluekokeilua itäiseen ja pohjoiseen Suomeen. Osana näitä kasvupaketin kannustimia on opintolainan hyvityskokeilu. Toimenpidekokonaisuudella luotaisiin Venäjän sodankäynnin seurauksista kärsiville itärajan maakunnille kasvunäkymiä ja aloitettaisiin niin sanotun Pohjoisen ohjelman toteuttaminen.

Alueellisen opintolainahyvityksen tavoitteena on osaavan työvoiman saatavuuden parantaminen ja elinvoiman kohentaminen harvaan asutulla maaseudulla. Kokeilulla ja tavoitteella on parla-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 2

mentaarinen yhteisymmärrys. Valtioneuvoston asettama harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (HAMA) on pohtinut konkreettisia ratkaisuehdotuksia harvaan asuttujen alueiden ongelmiin Suomessa.

Yhtenä ratkaisuehdotuksena HAMA-työryhmä esitti lokakuussa 2019 julkaisemassaan loppuraportissa Norjassa käytössä olevaa alueellista opintolainahyvitysmallia, jonka mukaan siellä harvaan asutun maaseudun alueelle töihin muuttavat saavat opintolainansa anteeksi 2 600 euron arvosta vuosittain. Lainan korot pitää maksaa itse. Riittävän kauan asumalla laina pyyhkiytyisi kokonaan pois. Hyvityksen saamisen edellytyksenä on asuminen ja riittävä työskentely tai siihen rinnastettavan toiminnan harjoittaminen tietyn kunnan alueella.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä valmisteltiin viime vaalikaudella hallituksen esitys laeiksi alueellisen opintolainahyvityksen kokeilusta sekä tuloverolain 92 §:n väliaikaisesta muuttamisesta. Lakiehdotuksen tavoitteena oli mahdollistaa kokeilu, jonka tarkoituksena oli saada tietoa alueellisen opintolainahyvityksen vaikutuksista kokeilualueen työvoiman saatavuuteen ja elinvoimaisuuteen.

Kulttuuri

Keskusta pitää tärkeänä kansalaisia yhdistävää kulttuuritoimintaa ja saavutettavaa kansansivistystä. Tarvitsemme toimintaa, joka edistää aineettoman ja aineellisen kulttuuripääoman siirtymistä uusille sukupolville. Kulttuuriperintöä ylläpidetään ja kehitetään maassamme pitkälle kuntien ja järjestöjen sekä vapaata sivistystyötä tekevien opistojen piirissä.

Kulttuurin kautta voimme parantaa ratkaisevasti esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumista, nuorten koheesiota ja poistaa erityisesti ikääntyneiden yksinäisyyttä. Kulttuuritoiminta edistää eri-ikäisten psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia. Erilaisilla toimintamalleilla voidaan vahvistaa erilaisissa elämäntilanteissa olevien mahdollisuuksia päästä kulttuuripalveluiden piiriin. Kulttuurin alueellisuudesta ja saavutettavuudesta on pidettävä huolta joka puolella Suomea sekä myös kaupunkien sisällä. Kulttuuriin kohdistetut leikkaukset heikentävät saavutettavuutta ja asettavat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Kulttuuri kuuluu kaikille riippumatta asuinpaikasta tai varallisuudesta.

Hallituksen jo toteutetut ja vielä kaavailemat säästötoimet heikentävät kulttuurialan toimintaedellytyksiä ja ovat nelinkertaiset suhteessa toimialaan opetus- ja kulttuuriministeriön sisällä. Kulttuurialan leikkaukset tulevat romuttamaan ja sulkemaan kaupunkien teattereita, lopettamaan orkesteritoimintaa, museoita ja kuihduttamaan yleisesti kaikkia kulttuurin muotoja. Vapaan kentän toimijat tulevat olemaan erittäin hankalassa tilanteessa. Ryhmien toiminta tulee vaikeutumaan ja osin varmasti myös loppumaan taloudellisen tuen vähentyessä.

Keskustan sivistysvaliokunnan ryhmä on huolissaan kulttuuri- ja taidealan toimijoiden lakkautusaallosta, joka tulee toteutumaan opetus- ja kulttuuriministeriössä sekä Taiteen edistämiskeskuksessa tehtävillä päätöksillä. Kunnilla ei tässä taloustilanteessa ole mahdollisuutta tukea kulttuuri- ja taidealan toimijoita valtiontuen vähentyessä.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 2

Tällä kaikella on suuri vaikutus koko suomalaisen kulttuurin tulevaisuuteen, alan vetovoimaan sekä työllistymismahdollisuuksiin alalla ja kulttuuripalveluiden tarjontaan.

Etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta

Etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ovat tehneet hyvää työtä jo pitkään erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden nuorten kohdalla. Hallituksen leikkaukset iskivät kipeästi hyvin toimivaan malliin ja käytäntöihin ja ovat johtamassa nuorten ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden lisääntymiseen, työllisyyden heikentymiseen, mielenterveysongelmien lisääntymiseen ja syrjäytymisen kasvuun. Nuorten siirtyminen muiden palveluiden piiriin aiheuttaa lisäkuluja työllisydenhoitoon sekä sosiaali- ja terveystalouteen. Pahimmillaan nuori putoaa kokonaan avun ulkopuolelle, ja sen hinta olisi niin inhimillisesti kuin taloudellisestikin liian kova.

Liikunta

Liikunnan hallinnonalalta tullaan leikkaamaan liikuntapaikkarakentamisesta, mikä vähentää liikuntaedellytyksiä niillä paikkakunnilla, joissa peruskorjaaminen tai uusien liikuntapaikkojen rakentaminen olisi välttämätöntä.

Hallitus satsaa Suomi liikkeelle -hankkeeseen 20 miljoonaa euroa, kun samaan aikaan järjestöjen toimintamenoista joudutaan säästämään. Keskustan sivistysvaliokuntaryhmä panostaisi hyvään vakiintuneeseen perustoimintaan hankkeen sijaan.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 24.10.2024

Hanna Kosonen kesk
Markku Siponen kesk

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 3

Eriävä mielipide 3

Perustelut

Ammatillinen koulutus ja aikuisten koulutusmahdollisuuksien heikentäminen

Työelämä muuttuu nopeasti, ja tulevaisuuden osaamisen tarpeita ei voi täysin kukaan tällä hetkellä tuntea. Ammatillinen koulutus on avainasemassa työmarkkinoiden tarpeisiin vastaamisen ja osaamistason noston kanssa. Tarvitsemme kipeästi lisää osaajia esimerkiksi tekniikan ja sosiaali- ja terveydenhuollon aloille. Yhä useampi joutuu vaihtamaan tai haluaa vaihtaa alaa kesken työvuosien, ja tällöin ammatillisen koulutuksen merkitys on suuri. On myös inhimillistä, että toisinaan koulutusala valitessa tekee vääriä valintoja, eikä alanvaihtoa tule tämänkään vuoksi hankaloittaa. Ammatillisen koulutuksen saatavuus on tärkeää myös oman osaamisen päivittämisessä ja syventämisessä.

Ammatillisen koulutuksen resursseista huolehtiminen on olennaista, jotta kaikenlaisista taustoista tulevat ihmiset pääsevät päivittämään omaa osaamistaan läpi elämän. Tämä tukee myös hyvinvointia, työssä jaksamista ja työurien pidentämistä.

Hallitus poisti jo aikuiskoulutustuen ja päätti nyt lisäleikkauksista ammatilliseen koulutukseen. Aikuiskoulutustuen tilalle tuleva pilottihanke on alimitoitettu ja kohdentuu koulutuksen järjestäjille, eikä opintojen ajan toimeentulon turvaamiseen. Uusi pilotti on myös rajattu toimialoittain, eli se ei pysty tässäkään mielessä paikkaamaan aikuiskoulutustuen jättämää aukkoa.

Alan vaihtoa ja työurien pidentämistä sekä koulutuspoluilla etenemistä vaikeutetaan. Ammatillisen koulutuksen 120 miljoonan leikkaukset tarkoittavat laskennallisesti esimerkiksi 1 600 opettajan vähennystä, ja useissa ammatillisissa oppilaitoksissa on parhaillaan yt-neuvottelut käynnissä. Tällä tulee väistämättä olemaan merkitystä koulutuksen laadulle. Lähiopetuksen määrä on jo valmiiksi riittämätöntä tilanteessa, missä esimerkiksi opiskelijoiden oppimisen tuen tarve on kasvanut. Oppilaitokset ovat kuitenkin tilanteessa, missä hallinnosta ei ole enää mahdollista leikata, vaan leikkaukset on pakko toteuttaa suoraan opetuksen järjestämisestä. Ammatillisen koulutuksen leikkausten vuoksi mahdollisuudet opiskella tiettyjä aloja vähenevät. Lisäksi koulutusta joudutaan keskittämään, jolloin koulutuksen alueellinen saavutettavuus heikkenee.

On käytännössä mahdotonta suunnata leikkaukset niin, että ne eivät kohdistuisi peruskoulunsa juuri päättäneisiin tai ensimmäistä tutkintoa tekeviin. Peruskoulunsa juuri päättäneet opiskelijat tai ensimmäistä tutkintoa tekevät muut opiskelijat opiskelevat samoissa ryhmissä ja käyttävät samoja oppimismateriaaleja kuin muutkin opiskelijat. Koulutuksen saavutettavuuden alueellinen heikkeneminen vaikuttaa suoraan myös oppivelvollisiin.

Oppilaitosten on mahdotonta suunnitella toimintaansa pitkäjänteisesti epävarmassa tilanteessa, kun niihin isketään koko ajan uusilla leikkauksilla.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 3

Opetushallitus

Opetushallituksen lakisääteisellä työllä on valtava merkitys koko suomalaiselle koulutusjärjestelmälle ja sen kehittämiselle. Tätä työtä uhkaavat nyt hallituksen leikkaukset, joita Opetushallituksen ei ole ollut mahdollista ennakoida omassa toiminnan suunnittelussaan, koska hallitusohjelmassa päätettyjä säästöjä aikaistetaan. Opetushallitus on jo sopeuttanut toimintaansa vuonna 2024. Tilanne on erityisen kriittinen valtion yleissivistävissä oppilaitoksissa, joissa suunnitelmat ja resursointi on varmistettava lukuvuosikohtaisesti. Joistakin Opetushallituksen ylläpitämistä digitaalisista palveluista joudutaan luultavasti luopumaan kokonaan.

Tärkeät koulutuspoliittiset uudistukset, kuten oppimisen tuen uudistaminen, eivät onnistu, jos Opetushallituksella ei ole riittävästi resursseja niiden toimeenpanon suunnitteluun ja opettajien täydennyskoulutukseen. Opetushallitukseen kohdistuvat säästöt lopettavat Opetushallituksen täydennyskoulutushankkeet käytännössä kokonaan.

Opiskelijoiden asumistuki

Hallitus siirtää opiskelijat yleisestä asumistuesta takaisin opintotuen asumislisän piiriin. Muutos heikentää merkittävästi opiskelijoiden taloudellista tilannetta romuttamalla opiskeluaikaista asumisen tukea. Tutkimusten mukaan korkeakouluopiskelijoiden huoli omasta taloudellisesta tilanteesta on keskeinen stressitekijä psyykkisten ongelmien aiheuttajana. Leikkaukset asumistukeen, erityisesti yksinasuvien opiskelijoiden osalta, kasvattavat huolta taloudellista tilanteesta ja heikentävät opiskelukykyä. Kohtuuhintaisia opiskelija-asuntoja ei riitä läheskään kaikille opiskelijoille, ja soluasuntoja on entistä vähemmän tarjolla, joten mahdollisuudet muuttaa halvempaan asuntoon voivat olla hyvin rajalliset. Hallituksen asuntopoliittikan vuoksi kohtuuhintaisia asuntoja on tulevaisuudessa entistäkin vähemmän, kun erityisryhmien, kuten opiskelijoiden, investointiavustuksia lasketaan.

Korkeakouluopiskelijoiden taloudellisen tilanteen heikentäminen asumisen tukea romuttamalla tulee todennäköisesti lisäämään opiskelijoiden työntekoa opiskelun ohessa. Työnteko opintojen rinnalla on monesti myös positiivinen asia, jos työtaakka on kohtuullinen ja opintoihin sekä palautumiseen jää tarpeeksi aikaa. Opiskelijan päätavoite on kuitenkin täysipäiväinen opiskelu. Hallituksen leikkaukset uhkaavat viedä liikaa aikaa opiskelulta, ja näin myös valmistuminen viivästyy tai opinnot keskeytyvät kokonaan.

Yleinen asumistuki on ympärivuotinen tuki, mutta opintotuen asumislisää maksettaisiin vain opiskelukuukausilta. Opiskelija ei siis saa kesäisin asumiseensa tukea, ellei hän opiskele kesällä ja nosta opintotukea. Opintotuki uudistuksissa vuosina 2014 ja 2017 opintotuen tutkintokohtaisia tukikuukausien määrää on vähennetty. Määrä ei siis ole enää samalla tasolla kuin ennen opiskelijoiden siirtoa yleisen asumistuen piiriin. Tämä on tarkoittanut sitä, että tuhansien korkeakouluopiskelijoiden opintotuki loppuu vuosittain kesken ennen valmistumista. Tukikuukausia ei ole riittävästi kesäisin opiskeluun. Kesäisin on myös hyvin rajallisesti tarjolla kursseja, joita opiskelija voi sisällyttää tutkintoonsa. Hallituksen politiikka tulee lisäämään opiskelijoiden toimeentulotuen tarvetta.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 3

Opiskelijoiden asumisen tuen heikentäminen kasvattaa myös entisestään korkeakouluopiskelijoiden perhetaustan merkitystä ja heikentää koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuutta. Pienituloisimmista taustoista ponnistavat kärsivät heikennyksistä eniten, sillä taloudellisten tukiverkkojen merkitys opiskeluajan talouden turvaamisessa kasvaa.

Myös opintolainan ottaminen on erilainen riski eri taustoista tuleville. Hallituksen politiikassa opiskelijoita ohjataan yhä vahvemmin rahoittamaan välttämättömiä elinkustannuksia, kuten asumista, lainalla. Tämä tehdään siitakin huolimatta, että opiskelijoiden velkaantumisen tahti on jo valmiiksi ollut hurja viime vuosina, eikä sitä pidä enää kiihdyttää. Moni valmistuu jo sellaisen velkataakan kanssa, että se vaikeuttaa olennaisesti opintojen jälkeistä elämää taloudellista epävarmuutta kasvattamalla.

Kulttuurin valtionosuudet

Hallituksen leikkaukset taiteen ja kulttuurin valtionosuuksiin ja -avustuksiin kohdentuvat teattereille, tanssiin, sirkukseen, orkestereihin ja museoihin. 10,9 miljoonan leikkaukset jakaantuvat niin, että 7,9 miljoonaa kohdennetaan esittävään taiteeseen ja 3 miljoonaa museoille.

Taiteen ja kulttuurin valtionosuuksilla tuetaan ammattimaista, vakinaista, säännöllistä ja ympärivuotista toimintaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö hyväksyy esittävän taiteen toimintayksikön valtionosuuden piiriin ja vahvistaa valtionosuuteen oikeuttavien henkilötyövuosien määrän valtion talousarvion rajoissa. Esittävän taiteen toimintayksikkö voidaan hyväksyä oikeutetuksi valtionosuuteen joko toistaiseksi tai kolmen vuoden määräajaksi.

Museoiden käyttökustannuksiin myönnettävän valtionosuuden tavoitteena on edistää kulttuuriperinnön kattavaa tallentamista sekä monipuolisten, alueellisesti kattavien ja yhteisölleen merkittävien museopalveluiden saatavuutta.

Vielä on epäselvää, miten leikkaukset vaikuttavat yksittäisiin valtionosuusjärjestelmän piirissä oleviin toimijoihin. Selvää kuitenkin on, että vaikutukset ovat valtavia ja leikkaukset kasvattavat myös kulttuuripalvelujen alueellista eriarvoistumista.

Hallituksen leikkaukset vaikuttavat suoraan esimerkiksi lippujen hintoihin sekä teattereiden, sirkusten, tanssin, museoiden ja orkestereiden mahdollisuuksiin työllistää. Leikkaukset eivät tuokaan säästöjä valtiontalouteen, vaan lisäävät taide- ja kulttuurialan työttömyyttä. Lisäksi leikkaukset tuovat alalle epävarmuutta ja ennakoimattomuutta, mikä vaikeuttaa toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Museobarometrin 2025 mukaan museoiden kävijämäärät ja palvelutulot ovat edelleen kasvussa, mutta julkisen rahoituksen leikkaukset näivettävät hyvää kehitystä. Museoleikkaukset tarkoittavat käytännössä aukioloaikojen supistamista, näyttelyiden määrän karsimista, lipunhintojen nostamista sekä henkilöstön lomautuksia ja irtisanomisia.

Myös suuri osa vapaan kentän leikkauksista tulee VOS-kentän kanssa samalta momentilta.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 3

Valtionrahoituksen leikkaaminen ja epävarmuuden kasvattaminen ovat vahvasti ristiriidassa hallituksen kulttuuripoliittisen selonteon käsikirjoituksen tavoitteiden kanssa. Kulttuurileikkaukset asettavatkin selonteon outoon valoon, koska se elää aivan eri todellisuudessa kuin hallituksen todellinen politiikka.

Kulttuuri- ja taidekenttään kolahtavat myös hallituksen suunnitelmat nostaa esitysten pääsylippujen arvonnäkökulmaa peräti neljällä prosenttiyksiköllä vuonna 2025. Kulttuuri- ja taidekenttä on hyvin keskinäisriippuvaista, ja jokaisella yksittäisellä miljoonalla on valtava merkitys koko verkostoon. Valtionosuusjärjestelmän piirissä olevat toimijat ovat myös riippuvaisia vapaan kentän toimintamahdollisuuksista ja toisinpäin. Nyt molempia heikennetään.

Kulttuurin ja taiteen valtionavustukset

Kulttuuri- ja taidekentällä on eletty pitkään keskellä niukkuutta, ja korona-aika heikensi alan näkymiä ja toimintamahdollisuuksia entisestään. Tämä on nakertanut paitsi kulttuurin tekemisen mahdollisuuksia myös kulttuurialan toimijoiden toimeentuloa sekä työ- ja muuta hyvinvointia. Taiteen ja kulttuurin riittävä valtionrahoitus on turvattava, jos haluamme, että meillä on jatkossakin suomalaista kulttuuria.

Taidetta ja kulttuuria ei ole ilman tekijöitä. Taiteen ja kulttuurin vapaa kenttä on tärkeä työnantaja erityisesti freelancereille. Varsinkin esittävä taide toipuu edelleen koronapandemiasta ja tarvitsee edelleen pitkäjänteistä tukea ja muuta koronan jälkihoitoa ja rahoituksen ennakoitavuutta eikä lyhytnäköisiä ja rajuja leikkauksia.

Hallituksen mukaan lasten ja nuorten kulttuuri on erityissuojeluksessa eikä siihen osoiteta leikkauksia, mutta näin laajat leikkaukset tulevat väistämättä vaikuttamaan myös lasten ja nuorten kulttuuriin, sillä leikkaukset vaikuttavat suoraan sen tekijöihin.

Kulttuuriala on merkittävä työllistäjä, ja hallituksen leikkaukset lisäävät kulttuurialan työttömyyttä. Kulttuuri- ja taidekenttä on myös merkittävä elinvoimatekijä, jonka vaikutukset myös muiden alojen, kuten matkailu-, kuljetus- ja ravintola-alan, työllisyyteen ja toimintamahdollisuuksiin on merkittävä.

Alueellisesta näkökulmasta Suomen sisäiset erot ovat hyvin suuria. Taloudellisesti vahvat alueet kykenevät panostamaan kulttuuripalveluihin sekä luovuutta edistäviin toimintaympäristöihin. Hallituksen leikkaukset heikentävät entisestään myös kulttuurin alueellista saavutettavuutta. Pienillä kulttuuri- ja taidealan toimijoilla pienikin leikkaus voi olla toimintaedellytysten kannalta kohtalokas.

Taiteen ja kulttuurin rahoitusta ei voi jättää yksinään kuntien vastuulle, sillä kuntien tilanteet vaihtelevat rajusti eikä näin voida turvata valtakunnallisesti riittäviä kulttuuripalveluja. Lisäksi vaarana on valtion kulttuurileikkausten kertaantuminen kunnissa, jos myös kunnat leikkaavat hallituksen kanssa samaan aikaan kulttuurista.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 3

Kulttuuriala tuottaa myös hyvinvointia, mikä tarkoittaa laajoja positiivisia vaikutuksia demokratiaan, kansalaisten aktiivisuuteen ja muihin hyvän elämän, kuten mielenterveyden, edellytyksiin. Taidelähtöiset menetelmät ovat osana kuntoutusta suosittuja ja tehokkaita.

Kulttuurilla on merkittävä osansa myös harrastustoimintana vauvasta vaariin. Myös harrastustoiminnan toteuttamiseen tarvitaan kuitenkin kulttuurin ammattilaisia. Hallitus on jo heikentänyt kulttuurin harrastusmahdollisuuksia vapaan sivistystyön leikkauksillaan.

Hallitus antaa tänä syksynä eduskunnalle kulttuuripoliittisen selonteon, ja sen lausuntokierroksella olevassa luonnoksessa tavoitteena on, että monimuotoinen ja saavutettava kulttuuri kuuluu kaikille riippumatta taustasta, kielestä, sijainnista, iästä tai taloudellisista resursseista. Hallituksen kulttuurileikkaukset vievät aivan toisen suuntaan.

Yksityisen kopioinnin hyvitys

Hallitus romuttaa yksityisen kopioinnin hyvityksen puolittamalla sen 5,5 miljoonan leikkauksella. Yksityisen kopioinnin hyvitys on luovan työn tekijöille maksettava korvaus siitä, että jokainen saa kopioida laillisesti teoksia omaan käyttöönsä. Osa yksityisen kopioinnin hyvityksestä menee suoraan tekijöille ja taiteilijoille, osalla taas rahoitetaan kulttuurin edistämiskeskusten toimintaa.

Hyvitysmaksu ei ole tavallinen harkinnanvarainen kulttuurimääräraha. Tekijänoikeuslain lisäksi myös EU:n tekijänoikeuksia tietoyhteiskunnassa koskeva direktiivi edellyttää, että teosten oikeudenomistajat saavat sopivan hyvityksen yksityiskopioinnista. Direktiivin tarkoittama ”sopivan hyvityksen” käsite rajaa hallituksen mahdollisuuksia harkinnanvaraisesti vähentää määrärahaa esimerkiksi valtiontaloudellisten yleisten säästötarpeiden vuoksi.

Yksityisen kopioinnin hyvitys on tärkeää taiteilijoiden toimeentulolle sekä monien alueellisten kulttuurituotantojen ja -tapahtumien olemassaololle. Kopiointi aiheuttaa merkittäviä tulonmenetyksiä aineettomien sisältöjen tekijöille, eikä nykyinenkään korvaustaso riitä läheskään kattamaan tulojen menetystä. Hallituksen leikkaus on valtion budjetin tasolla pieni, mutta vaikutuksiltaan suuri.

Hyvitysjärjestelmä on uudistettava, jotta voimme paremmin turvata tekijöille ja luovalle alalle ennakoitavuutta ja jatkuvuutta. Vaikka hyvityksen nimi on vanhentunut, tarve on suurempi kuin koskaan.

Hyvitysjärjestelmän uudistaminen tämän päivän toimintaympäristöä vastaavaksi on ollut tavoitteena pitkään. Hallitus vie äkillisellä hyvityksen tason romuttamisella tilanteen väärään suuntaan sen sijaan, että se olisi suunnitellut hyvitysjärjestelmän uudistamisen huolellisesti ja alaa kuunnellen.

Liikunta

Hallituksen liikuntaleikkaukset heikentävät mahdollisuuksia huolehtia kansalaisten liikunnallisen elämäntavan edistämisestä ja ylläpitämisestä. Vaarana on, että liikuntaan kohdistuvat leik-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 3

kaukset kertaantuvat kunnissa, jos sekä valtio että kunnat vähentävät liikunnan tukemista tulevina vuosina.

Valtaosa kunnista arvioi jo nyt liikuntaolosuhteiden kunnostamistarpeen tai korjausvelan merkittävaksi ongelmaksi omassa kunnassaan. Vaikka kunnat vastaavat suurelta osin liikuntapaikkarakentamisen kustannuksista, on valtion tuella suuri merkitys esimerkiksi peruskorjaushankkeen käynnistymisessä. Hallituksen liikuntaleikkausten vuoksi monien liikuntapaikkojen rakentaminen tai peruskorjaus jää toteutumatta. Kyse on myös liikuntapaikkojen monipuolisuudesta, ajankäytöstä ja turvallisuudesta huolehtimisesta.

Lisäksi liikuntaan kohdistuu liikuntapalveluiden arvonlisäveron merkittävä korottaminen 10 prosentista 14 prosenttiin vuonna 2025. Tämä nostaa liikuntaharrastusten hintaa sekä heikentää urheiluseurojen ja liikunta-alan yritysten tilannetta. Hallitus ei ole arvioinut liikuntaleikkausten ja veropolitiikan kokonaisvaikutuksia esimerkiksi lapsiin ja nuoriin, kun se myös samalla heikentää monien pienituloisten perheiden taloudellista tilannetta. Harrastuskustannukset ovat nousseet rajusti viime vuosina, ja tätä kehitystä hallituksen politiikka kiihdyttää.

Liikunnassa ja urheilussa ei eletä pelkän valtionavun varassa, vaan ruohonjuuritason työ sekä siihen liittyvä vapaaehtoisten panos on tärkeää. Valtionrahoitus on kuitenkin tärkeä moottori, jolla työ saadaan pidettyä käynnissä. Pienenevät resurssit uhkaavat vakavasti liikuntatoimijoiden tekemää, pitkäjänteistä työtä liikkuvan elämäntavan edistämiseksi. Liikunnan ja urheilun rahoituksen epävarmuus vaikeuttaa myös toiminnan pitkäjänteistä suunnittelua.

Liikkumattomuuden ja paikallaanolon kustannukset ovat yhteiskunnalle vuosittain yli 4,7 miljardia euroa. Orpon hallitusohjelmassa tunnustetaan hyvin, että liikunta vahvistaa hyvinvointia ja parantaa toimintakykyä sekä auttaa oppimaan uutta. Hallitusohjelmassa luvataan edistää liikunnallista elämäntapaa kaikki hallinnonalat kattavalla erillisellä ohjelmalla. Hallituksen leikkaukset liikuntaan ovat pahasti ristiriidassa hallitusohjelmakirjausten kanssa.

Nuorisola

Nuorisotyö on valtion budjetissa pieni ala, mutta kannattelee harteillaan isoja ja tärkeitä kysymyksiä. Nuorisotyö tukee nuoria arjessa, ja sen kautta moni nuori saa apua esimerkiksi tulevaisuuteen liittyviin valintoihin ja omaan kehitykseen liittyvissä kysymyksissä. Nuoruuteen kuuluu monia elämän käännekohtia ja siirtymiä elämänvaiheesta toiseen. Näissä moni nuori tarvitsee apua ja tukea oman kasvun, kehittymisen, itsenäisyyden ja osallistumisen tukemiseksi. Erityisen tärkeää nuorisotyö on niille, joilla ei ole elämässään turvallista aikuista tai joiden perheessä on paljon kuormitusta ja vaikeita elämäntilanteita. Nuorisotyö on tärkeää myös ylisukupolviseen syrjäytymiseen puuttumisessa.

Nuorisotyö on matalan kynnyksen toimintaa, jossa on mukana myös paljon vapaaehtoisia. Heidän rinnallaan toimintaa pyörittämään tarvitaan kuitenkin myös nuorisolaan ammattilaisia. Nuorisotyöhön kohdistuvat leikkaukset osuvat kuitenkin paljolti myös kansalaisyhteiskunnan toimintaan, mikä on talouspoliittisesti järjetöntä. Nuorisotyön kautta saadaan nuorille kustannustehokkaasti tuotettua palveluita, toimintaa ja tukea.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 3

Nuorisotyöstä leikkaaminen lisää nuorten eriarvoisuutta ja vähentää kavereiden kohtaamista. Nuorten parissa työtä tekevät asiantuntijat arvioivat, että nuorisotyöstä leikkaaminen kolahtaa erityisen pahasti maaseudulla asuviin ja jo valmiiksi heikoimmassa asemassa oleviin nuoriin.

Nuorisotyön tukeminen on myös mitä parhainta mielenterveyspolitiikkaa. Sen kautta tuetaan esimerkiksi päihderiippuvaisia tai itsetuhoisia nuoria. Leikkaukset nuorisotyöhön lisäävät nuorten pahoinvointia ja syrjäytymistä. Hallitus leikkaa nuorisotyöstä useana vuotena. Leikkausten vaikutukset nuorten syrjäytymiseen ja tätä kautta valtion talouteen on arvioitava.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitän,

*että momentille 29.20.20 lisätään 120 000 000 euroa ammatilliseen koulutukseen kohden-
tuvan säästön perumiseksi ja koulutuksen kehittämiseksi,*

*että momentilta 29.70.55 vähennetään 161 000 000 euroa opiskelijoiden asumistuen säi-
lyttämiseksi yleisessä asumistuessa,*

*että momentille 29.80.31 lisätään 10 900 000 euroa valtionosuuksiin ja avustuksiin esittä-
vän taiteen ja museoiden käyttökustannuksiin,*

*että momentille 29.80.50 lisätään 6 500 000 euroa avustuksiin taiteen ja kulttuurin edistä-
miseen,*

että momentille 29.80.41 lisätään 5 500 000 euroa yksityisen kopioinnin hyvitykseen,

*että momentille 29.90.51 lisätään 11 000 000 euroa liikunnallisen elämäntavan ja liikun-
taolosuhteiden edistämiseen,*

että momentille 29.91.50 lisätään 4 000 000 euroa nuorisotyön edistämiseen ja

että valtiovarainvaliokunta muutoin ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 24.10.2024

Pia Lohikoski vas

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 4

Eriävä mielipide 4

Perustelut

Orpon hallituksen talouspolitiikka ja talousarvioesitys vuodelle 2025 eivät investoi riittävästi tulevaan eli lasten ja nuorten hyvinvointiin, osaamiseen ja koulutukseen. Ne eivät myöskään tunnista kulttuurin ja luovien alojen potentiaalia.

Lisäksi kiinnitämme huomiota siihen, että moni norminpuruksi verhoiltu toimi on käytännössä koulutusleikkaus. Koulutuksen piti olla hallituksen erityissuojeluksessa, mutta tässä talousarvioesityksessä se ei valitettavasti näy. Sen sijaan mittavia leikkauksia kohdennetaan erityisesti ammatilliseen koulutukseen ja opiskelijoiden toimeentuloon sekä kulttuurialalle. Merkittäviä leikkauksia kohdentuu myös opettajien täydennyskoulutukseen ja kuntien rahoitukseen.

Opettajien täydennyskoulutus

Pätevät ja osaavat opettajat ovat suomalaisen koulutusjärjestelmän kulmakivi. Suomessa opetus suunnitelman toteuttamisen onnistuminen nojaa suuresti opettajien pedagogiseen osaamiseen ja toteutuksen vapauteen. Muuttuva yhteiskunta edellyttää myös opettajien osaamisen kehittämistä, minkä vuoksi on käsittämätöntä, että hallitus on päättänyt leikata niin Opetushallituksen kuin AVIen rahoitusta 14,16 miljoonan euron edestä opettajien täydennyskoulutuksesta. Tällä on vaikutuksia koko koulutusjärjestelmään aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen sekä vapaan sivistystyön kentälle.

Täydennyskoulutuksen lakkauttaminen vaikuttaa oleellisesti koulutusuudistusten, kuten oppimisen tuen uudistuksen, toimeenpanoon. Opettajien täydennyskoulutusta tarvitaan tällä hetkellä oppimisen tuen lisäksi muun muassa tekoälysuositusten jalkauttamisessa, englanninkielisten koulutusmuotojen toiminnassa sekä tunnetaito- ja yhdenvertaisuusosaamisen vahvistamisessa.

Opetushallitus

Hallituksen talousarvioesityksessä on esitetty mittavia 18,7 miljoonan euron säästöjä Opetushallituksen toimintamenoihin sekä valtionosuuksiin ja -avustuksiin. Opetushallitus on esittänyt vakavan huolen taloudellisen tilanteen heikkenemisestä ja säästöjen vaikutuksista Opetushallituksen ydintehtävien hoitamiseen hallinnonalan keskeisenä kansallisena asiantuntija- ja opetuksen kehittäjävirastona, digitaalisten palvelujen ja tietovarantojen tuottajana sekä koulutuspoliittisten uudistusten läpiviejänä ja niiden toimeenpanijana.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohja koko opinpolulle ja rakennetaan hyvän elämän edellytyksiä monenlaisten perheiden ja lasten tukena. Oppimistulosten nostamisen kannalta on äärimmäisen tärkeää ylläpitää ja kehittää entisestään varhaiskasvatuksen laatua ja osallisuutta. Hallituksen suunnitelmat poistaa sekä velvoite paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimiseen että

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

opettajien täydennyskoulutuksen raportointi voivat lausuntojen mukaan heikentää varhaiskasvatuksen laatua.

Lisäksi hallituksen suunnitelma poistaa varhaiskasvatuksen yksikkökohtaiset yhdenvertaisuussuunnitelmat on kestävä. On olemassa näyttöä siitä, että varhaiskasvatuksessakin esiintyy esimerkiksi rasismia ja ableismia eli vammaisten syrjintää sekä kiusaamista. Yhdenvertaisuussuunnitelmien poisto on poukkoilevaa lainsäädäntöä, jonka säästövaikutukset ovat valtion taloudessa mitättömän pienet, ja yhdessä opettajien täydennyskoulutuksen rahoituksen lakkauttamisen kanssa toimi heikentää yhdenvertaisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa ja nakertaa samalla pohjaa myös myöhemmiltä oppiasteilta. Norminpuruilla pitäisi tavoitella kuntien mahdollisuuksia hoitaa tehtävänsä paremmin, mutta sen sijaan nämä norminpurut heikentävät tehtävien hoitamista.

Kuntien taloustilanne haastaa laadukkaana varhaiskasvatuksen toteutusta. Tiukat mitoitus- ja kunnien säästöt sekä suuri henkilöstöpula tekevät varhaiskasvatuksen arjesta etenkin kasvukunnissa sirpaleista ja henkilöstö joutuu päivän aikana vaihtamaan ryhmästä toiseen. Hallituksen tulisi edistää varhaiskasvatuksen laatua vahvistamalla kuntataloutta ja ottamalla kansalaisaloitteenkin suositusten mukaan käyttöön pienemmän (1:7) mitoituksen myös osapäiväisesti varhaiskasvatukseen osallistuvien yli kolmivuotiaiden osalta.

Nivelvaiheet ovat tärkeitä lapsen siirtyessä koulupolulle, näin on myös esiopetuksen laita. Hallituksen tulisi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun tulosten perusteella jatkaa kaksivuotisen esiopetuksen kehittämistä.

Kannamme yhä suurta huolta varhaiskasvatuksen haastavasta henkilöstötilanteesta. Tämän vuoksi on hyvin tärkeää, että talousarvioon on lisätty rahoitusta, jolla pyritään helpottamaan varhaiskasvatuksen henkilöstöpulaa. On kuitenkin huomioitava, että monet muut hallituksen toimet vaikuttavat varhaiskasvatuksen henkilöstön työoloihin. Esimerkiksi varhaiskasvatukseen kohdistetut suunnitteluvaikeuksien norminpurut eivät tosiasiassa kevennä työtaakkaa, vaan lisäävät sitä ja poistavat resurssit. Samoin esimerkiksi vientivetonen palkkamalli heikentää palkkakehitysmahdollisuuksia, millä voi olla vaikutusta sekä alalle hakeutumiseen että siellä pysymiseen. On arvioitu, että vientivetonen palkkamalli tuo jatkossa alalle mukanaan entistä suuremman palkkakilpailun ja sitä kautta henkilöstön entistä suuremman vaihtuvuuden.

Perusopetus

Yhdymme valiokunnan lausuntoon peruskoulun kolmen vuosiviikkotunnin lisäykseen liittyen. Perusopetuksen alaluokille lisätyt luku- ja kirjoitustaidon sekä matematiikan oppitunnit osaamisen vahvistamiseksi ovat erittäin tarpeellisia ja oppimistulosten laskun kääntämiseksi tärkeitä. Lisäpanostusten tavoitteena on, että jokaisella peruskoulun päättävällä nuorella on riittävät perustiedot ja -taidot toisen asteen opintoihin.

Toivomme, että hallitus toisi pian myös hallitusohjelman mukaisen lakiesityksen valmistavan opetuksen kaksivuotisuuden mahdollisuudesta tarvitseville oppilaille, sillä sen avulla vahvistetaan maahan vastikään saapuneiden lasten kielitaitoa ja koulussa pärjäämistä. Valmistavaa ope-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

tusta tulisi järjestää lähikoulussa, jossa oppilaan koulupolku jatkuu ja integraatio mahdollistuu suomalaisen koulun aloittamisesta lähtien.

Pidämme myös hyvänä, että hallitus korottaa yksityisten opetuksen järjestäjien kotikuntakorvausta 100 prosenttiin ja yhdenmukaistaa järjestäjien velvollisuudet erityisen tuen antamiseen. Kotikuntakorvauksen korotus ei kuitenkaan koske valtion kouluja eikä yliopiston harjoittelukouluja, esitys tulisi korjata koskemaan myös näitä niin tuen antamisen kuin rahoituksen osalta. Myös näissä kouluissa on tukea tarvitsevia oppijoita, ja erityisesti harjoittelukoulujen tehtävä opettajankoulutuksen osalta edellyttää oppimisen tuen tarpeiden kohtaamista ja tuen toteuttamisen harjoittelua myös ennen työelämään siirtymistä. Harjoittelijat hyötyisivät myös kokemuksista valmistavasta opetuksesta ja heidän integraatiostansa tavallisiin luokkiin.

Tasa-arvorahoitus ja oppimisen tuki

Pidämme erittäin tärkeinä panostuksia varhaiskasvatukseen ja opetuksen tasa-arvorahoitukseen. Karvin mukaan peruskoulu ei voi yksin ratkaista oppimistulosten laskua, sillä oppimistulosten laskeva kehitys kytkeytyy laajemmin oppimiseen, hyvinvointiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin.

Huomautamme myös, että kasvatusta ja koulutusta ei voida irrottaa muusta elämästä ja yhteiskunnasta. Koulutusleikkausten lisäksi hallituksen lukuisat lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia heikentävät päätökset, kuten asumistuen ja toimeentulotuen leikkaukset, heijastuvat koulunkäyntiin. Perheen taloudellinen tilanne on yhteydessä myös lasten hyvinvointiin, terveyteen, jaksamiseen ja resursseihin. Esimerkiksi lapsiperheköyhyydellä on sukupolvien yli ulottuvia vaikutuksia.

Karvin arvioinneissa on havaittu, että suomalainen koulutusjärjestelmä ei nykyisellään pysty takaamaan kaikille maahanmuuttotilanteisille oppijoille riittäviä valmiuksia kouluttautumiseen ja työelämään. Se onkin todennut, että suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisen kannalta on tärkeää, että kaikilla maahanmuuttotilanteisilla, niin lapsilla, nuorilla kuin aikuisillakin, on todellinen mahdollisuus oppia ja opiskella suomen tai ruotsin kieltä ja tuntee kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kielen merkitys on tärkeä tunnistaa opetuksessa, oppimisessa ja oppilaitoksen toimintakulttuurissa.

Hallitus uudistaa oppimisen tukea esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Uudistus on odotettu ja sisältää myös tärkeän lisäresurssin rahoitukseen kaikille asteille. Hallituksen tulisi varmistaa vahvemmin keinoin, että nyt yleiskatteellisena toteutettava rahoitus tosiasiasa lopulta kohdentuu kunnissa täysimääräisesti oppimisen tukeen. Kuntien rahoitustilanteen ollessa muutenkin epävarma, on ilmeistä, että kunnissa on painetta kattaa tällä jo olemassa olevia rahoitustarpeita.

Oppimisen tuen resurssien ollessa myös rajalliset on Karvi suositellut tukitoimien ja tuen tarpeiden kohdistamista. Karvin mukaan maahanmuuttotilanteiset oppilaat ovat ylläpidettävissä erityisen tuen tilastoissa, mikä voi kertoa siitä, että tukea tarvittaisiin oikeasti oppimisen haasteiden sijaan koulun opetuskielen oppimiseksi (Laimi ym. 2024). Tämä tarve huomioidaan osittain oppimisen tuen uudistuksessa. On tärkeää, että vieraskielisten oppilaiden oman äidinkielen ja suomi/

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

ruotsi toisena kielenä -opetuksen sekä heidän muun opetuksensa tukemiseen suunnataan myös riittävä rahoitus ja heidän tarpeensa huomioidaan opetusryhmän koossa.

Hyvää talousarvioesityksessä on, että hallitus kohdentaa 5 milj. euroa maahanmuuttajanaisten aseman ja opiskelumahdollisuuksien parantamiseksi. Hallituksen esityksessä talousarvioksi vuodelle 2025 se on kuitenkin kohdennettu valtionosuuksien sijaan valtionavustuksiin. Suomen Kansanopistoyhdistys on kritisoinut tätä, sillä valtionosuusrahoitus olisi tulosperusteista ja mahdollistaisi pitkäjänteisen koulutuksen kehittämisen. Rahoituksen kohdentaminen valtionosuuksiin helpottaisi osaltaan myös ukrainalaisten koulutuksen rahoittamista. Myös tilapäistä suojelua saavilla aikuisilla on merkittävä tarve päästä osalliseksi riittävästä kieliopinnoista.

Olemme erittäin huolissamme kehitysvammaisten lasten ja nuorten oppimateriaalituotannon leikkauksista. Yhdymme valiokunnan lausunnon osaan, jossa valiokunta pitää välttämättömänä, että kehitysvammaisille lapsille ja nuorille suunnatun oppimateriaalituotannon rahoitus turvataan, jotta oppivelvollisuuslain tavoite toteutuu myös tämän ryhmän osalta. Selkokielisen oppimateriaalin rahoitus on välttämätöntä yhdenvertaisuuden ja koulutuksellisen tasa-arvon turvaamiseksi.

Lukiokoulutus

Lukioiden rahoitukseen kohdistuu ensi vuonnakin yli 100 miljoonan euron leikkaus, kun lukioiden ns. rahoitusleikkuriin ei kosketa. Ei hallituksen talousarvioesitys eikä liioin hallitusohjelma huomioi korjaustarvetta. Suomen Lukiolaisten Liitto on avannut leikkauksen muodostuvan lukio-koulutuksen yksikköhintaan tehtävästä 996,13 euron vähennyksestä eli ns. rakenteellisesta leikkurista (laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, 23 b §). Leikkuri on säädetty yli kymmenen vuotta sitten lakiin väliaikaiseksi muutokseksi. Tehtävän vähennyksen vuoksi lukiokoulutuksen rahoitus ei vastaa sen todellisia toteutuneita kustannuksia.

Leikkurista aiheutuva rahoitusvaje näkyy lukioiden arjessa muun muassa opintotarjonnan supistumisena, ryhmäkokojen kasvuna, oppimisen tuen puutteena, opiskelijoiden oireiluna ja opetuksen laadun heikentymisenä. Nämä puutteet heijastuvat myös jatko-opintoihin opiskelijoiden valmiuksien heikentyessä.

Hallitus on myös esittänyt lukuvuosisuunnitelman laatimisvelvoitteen poistamista sekä huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä koskevan säädöksen väljentämistä. Näiden normien purku ei poista tarvetta suunnitteluun tai yhteistyöhön eikä näin ollen tosiasiallisesti vähennä työmäärää. Kyseessä onkin jälleen norminpurkuun verhoiltu koulutusleikkaus, joka ei vapauta kuntien resursseja, vaan heikentää niitä. Lukuvuosisuunnitelmat ovat tärkeä lukiokoulutusta paikallistasolla ohjaava asiakirja, jotka mahdollistavat opiskelijoille arkeen vaikuttamisen ja vahvistavat osallisuutta. Lukuvuosisuunnitelmien laatiminen on lukiolle tärkeä koulutuksen kehittämisen työkalu. Opiskelijoille suunnitelmat mahdollistavat vaikuttamisen lukioiden arkeen.

Lukioon tuodaan rajatulle joukolle mahdollisuus englanninkielisiin ylioppilaskirjoituksiin. Tämä on toivottu muutos ja tarkasti rajattuna ei heikennä suomen ja ruotsin kielen asemaa. Myös taitoja taideaineiden ylioppilaskirjoitusmahdollisuus on toivottu uudistus. Näiden uudistusten vaatima rahoitus on esityksissä katettu.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 4

Ammatillinen koulutus

Hallituksen lupaama koulutuksen erityissuojelu on epäonnistunut erityisesti ammatillisen koulutuksen osalta. Hallitus on leikkaamassa 120 miljoonaa euroa ammatillisesta koulutuksesta, summan on kerrottu olevan jopa 150 miljoonaa euroa, kun hallinnon säästöt sekä aiemmin käynnistetty lähihoitajien koulutuksen rahoituksen lakkautus lasketaan mukaan. Opetusalan ammattijärjestö OAJ on laskenut, että 120 miljoonan euron säästö tarkoittaisi laskennallisesti 1 600 opettajan tehtävän lakkauttamista.

Hallitus väittää kohdentavansa leikkaukset aikuisiin, joilla on jo tutkinto, mutta oppivelvollisten ja aikuisopiskelijoiden ollessa samassa opetuksessa, on kohdennus vain aikuisopiskelijoihin käytännössä mahdoton. Leikkaukset tulevatkin väistämättä vaikuttamaan kaikkeen ammatillisen koulutuksen laatuun.

Suomessa on työvoimapulaa myös ammatillisista osaajista, ja hallituksen leikkaukset ammatilliseen koulutukseen yhdessä aikuiskoulutustuen poistumisen kanssa voivat vaikuttaa suuresti muun muassa työttömien ja laajemmin työelämässä olevien aikuisten uudelleen- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksiin esimerkiksi työvoimapula-aloilla. Ammatti- ja erikoisammattitutkin-
tojen asema on vaakalaudalla hallituksen suunnitelmissa. Myös ammattitutkinnoilla ja erikoisammattitutkinnoilla on jatkossakin tärkeä rooli osaamisen kehittämisen kokonaisuudessa, sillä niillä koulutetaan aloille tai tehtäviin, joihin ei välttämättä ole muuta pätevyitysmahdollisuutta. Monet näistä tutkinnoista edellyttävät pohjakoulutusta ja työkokemusta, joten opiskelijoina on pääasiassa aikuisia. Näitä tutkintoja ei myöskään nähdä koulutustason nostona, vaikka niissä osaamista kehitetäänkin.

Hallituksen leikkaus ammatilliseen koulutukseen tulisi perua ja ammatillisen koulutuksen ohjausta ja rahoitusta uudistettaessa muin keinoin vahvistaa täydennys- ja lisäkoulutusta tarvitsevien henkilöiden mahdollisuutta suorittaa vain osatutkintoja. Iso tekijä aikuisten osaamisen päivittämisessä ja osaamisen vahvistamisessa ilman uuden tutkinnon suorittamista olisi myös työnantajien nykyistä suurempi avoimuus taitojen ja osaamisen osoittamiselle muutenkin kuin tutkintoina. Tämä helpottaisi myös maahanmuuttaneiden pääsyä työelämään.

Ammatillisen koulutuksen mahdollistaminen aikuisille on myös yksi kunnan tärkeimpiä keinoja onnistua TE-uudistuksessa. Tarvitaan työkaluja alueen työvoimatarpeen ja työttömien osaamisen kohtaantoon.

Erityistä huomiota tulee kiinnittää myös tuva-koulutuksen paikkojen riittävyyteen ja opiskelijoiden jatko-opintomahdollisuuksiin tämän jälkeen. Tarvetta on ilmennyt myös kuntouttavalle koulutusmuodolle toisella asteella.

Vapaa sivistystyö ja jatkuva oppiminen

Suomessa on ainakin puoli miljoonaa suomalaista vailla riittäviä perustaitoja, kuten luku- ja kirjoitus- tai laskutaitoa. Vapaa sivistystyö on nostanut esiin, että syksyllä 2024 julkaistavan Sivistysbarometrin mukaan suomalaiset ovat huolissaan yleissivistyksen laskusta sekä perustaitojen ja liikuntataitojen rapautumisesta. Sivistysbarometrin 2024 mukaan 71 prosenttia vastaajista on

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

huolissaan yleissivistyksen laskusta ja kaksi kolmesta (66 prosenttia) vastaajasta lukutaidon tai luetun ymmärtämisen heikkenemisestä. Lähes yhtä moni (63 prosenttia) kantaa huolta elämänhallinnan taidoista.

Julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä esittämättä. Hallitus kuitenkin heikentää merkittävästi jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia. Hallituksen tekemät leikkaukset ammatilliseen koulutukseen ja vapaaseen sivistystyöhön yhdistettynä aiemmin lakkautettuun aikuiskoulutustukeen jopa estävät osalta aikuisista kouluttautumismahdollisuudet. Useissa kansanopistoissa ja liikunnan koulutuskeskuksissa järjestetään myös ammatillista koulutusta. Näin ollen samanaikaiset leikkaukset vaikuttavat entistä enemmän oppilaitosten kokonaisbudjetteihin ja opettajien opetustuntien riittävyys.

Vapaaseen sivistystyöhön kohdistettiin vuodelle 2024 historiallisen suuret leikkaukset, joilla on ollut jo koulutusta alasajavia vaikutuksia. Opintokeskukset ry on esittänyt vuonna 2024 tehtyjen 4,12 miljoonan euron leikkausten tarkoittaneen opintokeskuksille laskennallisesti koulutusten vähentymistä 4 500 koulutuksella ja 55 000 toteutetulla opetustunnilla (vrt. 2022 toteuma). Vaikutukset näkyvät myös työllisyyden heikentymisenä, koulutuksellisen tasa-arvon heikentymisenä sekä erityisesti harvaan asutettujen alueiden paikallisen kansalaistoiminnan vaarantumisenä osaavien vapaaehtoisten vähentyessä.

Kansalaisopistoille leikkaukset taas olivat 12,5 miljoonaa euroa. Kansalaisopistojen liitto on huomauttanut, että Itä-Suomen yliopistossa toteutetun tutkimuksen mukaan (Manninen et al. 2015) kansalaisopistoon sijoitettu euro tuottaa opiskelijoille ja yhteiskunnalle noin 3,4—5,6 euron hyödyn.

Talousarvioesityksessä vuodelle 2025 esitetään myös merkittävää, yli 18 prosentin eli 202 000 euron leikkausta opintokeskuksia ylläpitävien sivistysliittojen yleisavustukseen. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen talouden tasapainottamisohjelmilla on vaikutuksia muihinkin toimijoihin. Esimerkiksi vapaan sivistystyön viranhaltijaresurssit ovat jo tällä hetkellä erittäin pienet, eikä niitä ole varaa enää vähentää.

Kansalaisopistojen liitto on myös lausunut pitävänsä huonona hallintotapana Opetushallituksen kesken kuluvan vuoden 2024 tekemää päätöstä toimia vastoin eduskunnan hyväksymää määrärahapäätöstä ja avustuksen hakutiedotetta: Opetushallitus jätti säästöyistä hieman yli puolet (-584 000 euroa) jakamatta kansalaisopistojen laatu- ja kehittämisavustuksiin siitä huolimatta, että haettujen avustusten määrä ylitti jaettavissa olevan summan. Vuoden 2025 talousarviossa laatu- ja kehittämisavustuksiin varattu summa on sama kuin kesken vuotta 2024 jäädytyksen jälkeensä jäljelle jäänyt. Liitto esittää 600 000 euron palauttamista vuoden 2025 talousarvioon kansalaisopistojen laatu- ja kehittämisavustuksiin.

Liitto peräänkuuluttaa myös lisäystä kansalaisopistojen opintosetelirahoitukseen, jotta voidaan lisätä mm. perus- ja kansalaistaitojen parantamiseen tähtäävää koulutustarjontaa esimerkiksi työttömille, oppimisvaikeuksia kokeville, maahanmuuttajille sekä matalan pohjakoulutuksen saaneille. Nykyinen opintosetelirahoituksen taso on riittämätön, koska esimerkiksi kuluvana vuonna avustusta myönnettiin vain noin 41 prosentille hakijoista. Kansalaisopistojen liitto esittää-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 4

kin, että kansalaisopistojen opintoseteleihin suunnattua määrärahaa nostettaisiin, jotta opiskelumahdollisuudet voidaan yhdenvertaisesti turvata myös niille, joilla ei ole varaa kansalaisopisto-opiskeluun.

Opintotuen asumislisä

Hallitus on esittänyt muiden kuin lasta huoltavien opiskelijoiden siirtämistä yleisestä asumistuesta opintotuen asumislisän piiriin 1.8.2025. Tavoitteena on ollut uudistaa asumislisä yhteisasumista suosivaksi ja taloudellisesti houkuttelevaksi. Opintotuen asumislisä on riippuvainen opiskelijan opintojen edistymisestä, eikä sitä saa kesän ajalta. Tämän esityksen lisäksi hallitus on jättänyt opintotuen indeksikorotukset sekä kasvattanut opintolainan maksimimäärää 650 eurosta 850 euroon kuukaudessa.

Siirron seurauksena opiskelijoiden asumisen tuki pienenee 98 euroa kuukaudessa. Otettaessa huomioon myös vuonna 2024 tehty asumislisän leikkaus on ero opiskelijan toimeentulossa jopa 170 euroa kuukaudessa vuoteen 2023 verrattuna. Kun lisäksi huomioidaan opintorahan indeksijäädytys, on yhteisvaikutus yksin asuvalla täysi-ikäisellä opiskelijalla kuukaudessa 200 euroa vuonna 2027.

Hallituksen tavoite halvemmasta yhteisasumisesta on tehty myös tyhjäksi, sillä hallitus on leikannut erityisryhmien investointiavustusta 120 miljoonasta 63 miljoonaan jo vuodelle 2024 ja 15 miljoonaan vuodesta 2025 eteenpäin. Tätä avustusta on käytetty myös opiskelija-asuntojen rakentamiseen.

Opiskelijabarometrin asumisen raportin (2022) mukaan vain noin neljännes opiskelijoista asuu yleistä vuokratasoa edullisemmassa opiskelija-asunnossa eikä asuntoja riitä kaikille niiltä tarvitseville. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla opiskelijoita on arviolta noin 100 000 ja Helsingin seudun opiskelija-asuntosäätiö Hoasilla on noin 11 000 opiskelija-asuntoa. Jonot opiskelija-asuntoihin ovat valtavat. Hoasilla oli syksyn 2024 alussa odottavia asuntohakemuksia yli 10 000 kpl ja AYYn asuntoihin jonotti 1 580 opiskelijaa. Kummallakin taholla kaikki vapaat ja vapautuvat asunnot oli vuokrattu.

Opintotuen kokonaisuudistus on vasta käynnissä, ja on uudistuksen edellytyksiä pahasti rikkovaa viedä opiskelijoiden asumislisään siirto eteenpäin tässä kohtaa. Hallituksen esitys tulisi perua.

Leikkaukset opiskelijoiden toimeentuloon tehdään tilanteessa, jossa suuri osa opiskelijoista voi jo valmiiksi huonosti ja moni on jo ennen opintotuen asumislisään liittyvää leikkausta huolissaan toimeentulostaan.

Joka kolmas korkeakouluopiskelija kärsii ahdistuksen ja masennuksen oireista. Opiskelijoilla psyykkisiä oireita ja kuormittuneisuutta näkyi suhteessa enemmän kuin koko aikuisväestössä. (KOTT 2021 ja 2024) Noin viidennes opiskelijoista ilmoitti toimeentulonsa olleen erittäin niukka ja epävarma viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Viimeisen vuoden aikana neljännes ilmoitti pelänneensä ruoan loppuvan rahanpuutteen vuoksi ja lähes joka viides opiskelija kertoi tienneensä lääkkeiden ostosta. (KOTT 2024) Nyt ei ole oikea aika leikata opiskelijoiden toimeentulosta.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

T&K-rahoitus ja korkeakoulujen aloituspaikat

On hienoa, että parlamentaarisesti neuvotellun TKI-rahoitusratkaisun tasosta pidetään kiinni. Suomen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalla on ratkaiseva merkitys tuottavuuden kasvussa, elinkeinoelämän uudistumisessa ja hyvinvoinnin luomisessa.

Kasvua ei synny ilman panostuksia tutkimus-, kehitys ja innovaatiotoimintaan. Puolueet ovat sopineet TKI-tiekartasta, jossa TKI-investointeja kasvatetaan neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2030 mennessä. Tämä vaatii merkittävää lisärahoitusta julkiselta sektorilta, mutta vähintään kaksi kolmannesta kasvusta pitäisi saada yksityiseltä sektorilta.

Julkisen sektorin tulee suunnata TKI-varoja sinne, minne yksityiset eivät sijoita, etupäässä perustutkimukseen. Muuten vaarana on, että TKI-tuet muodostuvat tehottomiksi, markkinoita vääriltä taviksi ja laiskistaviksi tuiksi, joista ei hyödy kukaan.

T&K-rahoitus suuntautuu vahvasti yrityksille, kun taas TKI-toiminta edellyttää myös perustutkimusta. Suuntaisimme rahoitusta enemmän myös korkeakouluille ja erityisesti niiden perusrahoitukseen ja -tutkimukseen, jotta pohja TKI-toiminnalle vahvistuisi. Innovaatioita ei synny ilman vahvaa perustutkimusta ja pohjatyötä. Lisäksi tärkeää olisi tunnistaa, ettei huippututkimusta synny ilman huippuosajia - tästäkin syystä kansainvälisten opiskelijoiden ja tutkimukseen houkutteluun sekä koulutuspaikkojen lisäämiseen tarvittaisiin akuutisti panostuksia. Ilman näitä panostukset tutkimukseen, innovaatioihin ja kehitykseen jäivät ontoiksi.

Yhdymme Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry:n kantaan siitä, että Business Finlandin rahoitusta olisi kohdennettava myös julkista tutkimusta tekevien tutkimusorganisaatioiden esikaupallisiin, elinkeinoelämän kanssa verkottuneisiin tutkimushankkeisiin, joilta ei edellytetäisi välitöntä vientipotentiaalia.

T&K-panostuksia olisi kohdennettava myös julkisen sektorin työn kehittämiseen. Tällaisia tarpeita ovat esittäneet valtionhallinnon eri osa-alueet sosiaali- ja terveysministeriöstä suojelupoliisiin.

Hallitus lisää korkeakoulujen aloituspaikkoja tarpeellisille aloille muun muassa varhaiskasvatukseen ja lääketieteeseen. Koulutusasteen nostamiseksi selonteossa tavoitteeksi asetettuun 50 prosenttiin väestöstä tai tarpeelliseksi arvioituun 60 prosenttiin tarvitaan kuitenkin merkittävä määrä lisää aloituspaikkoja. Puutealoja ovat esimerkiksi koulupsykologit ja erityisopettajat sekä luonnontieteiden opettajat.

Nuorisotyö ja harrastaminen

Nuorilta leikkaaminen on leikkaamista tulevaisuudelta, mutta silti Orpon hallituksen leikkaukset ovat osuneet myös nuoriin. Harrastus- ja järjestötoiminnan leikkausten myötä nuorten osallisuus yhteiskunnassa heikentyy olennaisesti, millä on vaikutuksia myös nuorten hyvinvointiin. Nuorisotyön määrärahoja leikataan vuodelle 2025 noin 4 prosenttia verrattuna vuoteen 2024. Vaikka

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

hallitus kohtuullisesti nuorisojärjestöille suuntautuneita leikkauksia, vähenee nuorisotalon rahoitus hallituskauden alkuun verrattuna yli 15 prosenttia.

Allianssi on todennut nuorilta leikkaamisen vaikutusten ulottuvan kolmelle tasolle. Ensimmäinen taso on suoraan suomalaisten nuorten arki, toinen nuorisotyön mahdollisuudet tukea nuoria riittävästi ja kolmantena leikkausten vaikutukset koko yhteiskunnan tulevaisuuteen. Kun nuorilta itseltään kysytään, yhdeksän kymmenestä nuorisotyön piirissä olevasta nuoresta arvioi, että nuorisotyön väheneminen vaikuttaisi heidän arkeensa negatiivisesti. 40 prosentilla ei olisi enää ryhmää, johon kuulua, yli puolet näkisi kavereitaan vähemmän ja joka kolmas jäisi elämässään vaille merkityksellisiä aikuisia. Nämä ovat huolestuttavia lukuja.

Leikkauksien vuoksi puolet valtakunnallisista nuorisotalon järjestöistä uskoo joutuvansa vähentämään vuoden sisällä henkilöstöä ja siten nuorille suunnattua toimintaa ja tukea. Suurimpia häviöitä tässä tilanteessa olisivat vähemmistöihin kuuluvat ja harvaan asutuilla seuduilla asuvat nuoret. Eriarvoisuus lasten ja nuorten välillä lisääntyy entisestään.

Hallituksen leikkaukset nuorisotyöhön tulee perua.

Harrastusten Suomen mallia tulisi kehittää niin, että sitä kautta mahdollistuisi harrastus seuroissa, järjestöissä tai esimerkiksi taiteen perusopetuksessa, ja niin, että haluttaessa harrastuksen jatko mahdollistuisi saman lajin ja ryhmän parissa vuodesta toiseen. Juuri ryhmä ja pysyvät ihmissuhteet ennaltaehkäisevät syrjäytymistä. Nyt useassa kunnassa kilpailuttamalla toteutettu ratkaisu ei turvaa pysyviä ryhmiä, laji- ja toimintakirjoja eikä myöskään varattomien lasten ja nuorten pääsyä samoihin harrastuksiin toisten lasten kanssa.

Taiteen perusopetus

Esityksessä valtion vuoden 2025 talousarvioksi ehdotetaan noin 2,2 miljoonaa euroa leikkausta eli yli 20 prosenttia vähennystä taide- ja kulttuurialan valtakunnallisille yhteisöille. Näitä ovat esimerkiksi Taiteen perusopetusliitto ja sen jäsenjärjestöt. Taiteen perusopetusliitto huomauttaa, että säästöjä ei järjestöistä enää löydy. Henkilöstön määrä on jo minimissään, 0,5—2,2 henkilötyövuotta/järjestö. Esimerkiksi Taiteen perusopetusliiton kuluista lähes 75 prosenttia on henkilöstökuluja ja muun muassa toimitiloista on jo luovuttu.

Lisäksi taiteen perusopetukseen esitetään harkinnanvaraisen tuen laskemista 100 000 eurolla. Näille valtionosuutta saamattomille oppilaitoksille ei ole tarjolla muuta valtion tukea. Taiteen perusopetusliitto on nostanut, että on erittäin lyhytnäköistä pyrkiä leikkaamaan tukea tässä mitta-kaavassa (-25 prosenttia), kun se on vuosien yrittämisen jälkeen vasta hiljattain saatu nostettua edes 400 000 euron tasoon. Jotta taiteen perusopetus voisi vastata alueelliseen eriarvoistumiskeskitykseen, kasvukaupunkien jonotilanteisiin ja monikulttuuristuvan kohderyhmän tavoittamiseen, tulee taiteen perusopetuksen oppilaitosverkostoa heikentämisen sijaan vahvistaa. Leikkausesitys on myös isossa ristiriidassa hallitusohjelman kanssa. Hallitusohjelman mukaisesti käynnissä olevan taiteen perusopetuksen lain ja rahoitusjärjestelmän uudistamisen tavoitteena on taiteen perusopetuksen opetuksen saavutettavuuden parantaminen eri taiteenalat huomioiden. Leikkausesitys on isossa ristiriidassa myös tämän tavoitteen kanssa.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

Kulttuuriharrastamisen koetut vaikutukset -kyselyselvityksen raportti osoittaa kulttuuriharrastuksilla olevan paljon positiivisia vaikutuksia etenkin lapsiin ja nuoriin. Kyselyyn vastanneista taiteen perusopetuksen oppilaista 99 prosenttia koki saavansa iloa oppimisesta, 97 prosenttia koki tulevansa harrastuksessaan hyväksytyksi sellaisena kuin on, 98 prosenttia mielestä harrastuksesta tulee hyvä mieli ja 93 prosenttia koki, että saa käyttää harrastuksessaan mielikuvitustaan. Haasteiden kohtaamisesta, itsetunnon kehittymisestä tai käsityksen paranemisesta omasta itsestä koettiin olevan apua myös muun muassa koulussa, työelämässä ja muissa harrastuksissa. Uusia kaveriteita oli saanut alle 16-vuotiaista vastaajista 83 prosenttia ja tätä vanhemmista 86 prosenttia. Vastaukset osoittavat, että taideharrastuksen merkitys oman identiteetin rakentumisessa koetaan merkittäväksi.

Liikunta ja urheilu

Hallituksen esityksessä vuoden 2025 talousarvioksi liikuntabudjetti pienenee noin 11 miljoonaa euroa eli noin 7 prosenttia vuoden 2024 talousarvioesitykseen nähden. Tämä on hyvin huolestuttava esimerkki ennalta ehkäisevistä toiminnoista leikkaamisesta. Liikkumattomuus maksaa vuosittain yli 3 miljardia euroa, ja väestön liian vähäinen liikkuminen onkin yksi keskeisistä suomalaisen yhteiskunnan haasteista jo nyt ja kasvaa vielä tulevaisuudessa jopa kaksinkertaiseksi. Lapsista ja nuorista vain noin kolmannes, aikuisista neljännes ja ikäihmisistä harvempi kuin joka viides liikkuu terveytensä kannalta riittävästi.

Suurin osa liikunnan ja urheilun leikkauksista kohdistuu liikuntapaikkarakentamiseen, jonka määrärahat vähenevät lähes 10 miljoonaa euroa. Tämä yhdessä kuntien heikon taloustilanteen kanssa haastaa esimerkiksi koulun- ja arkiliikuntaa. Seuratoiminnan kehittämistuki pienenee 0,5 miljoonalla eurolla. Liikuntapaikkarakentamisen ja seuratuon määrärahat putoavat alhaisimmalle tasolle viimeisen kymmenen vuoden tarkastelujaksolla. Näin suuret leikkaukset tulevat väistämättä näkymään liikunnan edistämisen mahdollisuuksissa.

Valtion liikuntaneuvosto huomauttaa liikuntamäärärahojen leikkausten lisäksi samaan aikaan arvonnäkökulmaan liittyen olevan tulossa korotuksia, joilla on myös vaikutusta liikunta-alaan ja liikkumismahdollisuuksiin. Yleinen arvonnäkökulma (sis. opetusta ja ohjausta sisältävät liikuntapalvelut) nousi 1.9.2024 24 prosentista 25,5 prosenttiin, ja alennetun arvonnäkökulman (sis. mm. liikunnan mahdollistavat palvelut ja urheilutapahtumien pääsymaksut) korotus 10 prosentista 14 prosenttiin on tulossa voimaan 1.1.2025. Etenkin alemman kannan korotus on täysin vääräsuuntainen toimi.

Liikuntaneuvoston mukaan arvonnäkökulmien korotuksilla tulee olemaan vaikutuksia urheiluseurojen ja liikunta-alan yritysten toiminnan kustannustasoihin sekä harrastamisen hintaan. Valtion liikuntaneuvosto pitää tärkeänä, että liikuntaan ja urheiluun tulevat säästötoimenpiteet kohdennetaan niin, että niiden vaikutus itse liikuntaan ja urheiluun olisi mahdollisimman pieni.

Talousarvion leikkausten vuoksi esimerkiksi Metsähallitus etsii säästöjä retkeilyinfra- ja ylläpidosta ja kävelyn ja pyöräilyn mahdollisuudet kehittyvät luvattoman hitaasti autoilun hankkeiden kiihdytessä niiden ohi. Eri ministeriöiden toimia liikkumisen lisäämiseksi pitäisi etsiä tosissaan ja velvoittavuutta vahvistaa.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 4

Kulttuuri- ja luovat alat

”Kulttuurialan kasvu tukee koko yhteiskuntaa vahvistaen sen hyvinvointia, luovuutta ja kestävyyttä”, sanotaan Orpon hallitusohjelmassa. Leikkaamalla luovan alan työnteon edellytyksiä tai tekemättä investointeja on kuitenkin vaikea kasvattaa luovaa alaa, luoda lisää laadukkaita sisältöjä vientiä varten tai pitää kiinni niistä monista tavoista, joilla kulttuuri yhteiskuntaa kannattelee, toteaa Sanasto lausunnossaan.

Kulttuuritoimijat ovat huolissaan, sillä hallitus rapauttaa paitsi kulttuurin ja taiteen rakenteita leikkaamalla infraa, kuten teattereilta ja museoista, myös kulttuurin ja taiteen tekijöiden toimeentulosta.

Hallitus ei ole esittänyt vaikutusarvioita kulttuurileikkausten, vapaan sivistystyön leikkausten, YLE:n leikkausten ja kulttuurin arvonalistaverokantojen noston yhteisvaikutuksista.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kohdistuu 17,4 miljoonaa valtionavustussäästöjä. Leikkaus jakautuu siten, että 10,9 miljoonaa euroa kohdistuu esittävälle taiteelle ja 3 miljoonaa euroa museoiden valtionrahoitukseen.

Taiteen rahoitus on jo valmiiksi valtion budjetissa pieni, kun taas leikkausten vaikutukset niille, joihin ne kohdistuvat, ovat valtavia. Esimerkiksi Suomen Teatterit ry:n mukaan 10 miljoonan euron leikkaus vastaa yli 20 pienen teatterin koko valtionosuutta, mikä tarkoittaisi käytännössä näiden taidelaitosten sulkemista. Kuntien kiristynyt talous sitten toisesta suunnasta vähentää niiden mahdollisuutta paikata valtion leikkauksia. Helsinki lienee ainoa kunta, joka tähän tulee kykenemään.

Opetus- ja kulttuuriministeriön jakamiin avustuksiin kohdentuu myös 6,5 miljoonan euron leikkaus, joka koskee taide- ja kulttuurialan valtakunnallisia yhteisöjä, kulttuuritilojen investointeja, elokuvan, audiovisuaalisen kulttuurin ja luovien sisältöjen edistämistä sekä kansainvälistä yhteistyötä ja kulttuurien välistä vuoropuhelua ja museoita. Esimerkiksi museoviraston määrärahat museo- ja kulttuuriperintöalan järjestöille vähenevät 90 000 euroa. Nämä leikkaukset ovat kova isku alalle, joka kuitenkin lisää ihmisten hyvinvointia, ylläpitää huoltovarmuutta sekä säilyttää kulttuuriperintöä. Taiteen edistämiskeskus Taike ry:n oma arvio jaettavissa olevien kulttuurialan avustustensa leikkauksista taas on jopa 4,9 miljoonaa euroa, mikä vastaa 10 prosenttia Taikelle osoitetusta määrärahadista.

Suorien leikkausten lisäksi kulttuuri- ja taidealaan ja sen tekijöihin vaikuttavat muun muassa arvonalistaverokantojen korotukset, sosiaaliturvan leikkaukset sekä yksityisen kopioinnin hyvityksen poistaminen. Hallituksen yksityisen kopioinnin hyvityksen leikkauksen taloudellisen haitan arvioidaan olevan jopa yli 8-kertainen leikkauksen säästöön nähden. FCG:n johtavan asiantuntijan, VTT Pasi Holmin laskelman mukaan yksityisen kopioinnin 5,5 miljoonan euron leikkauksen todellinen taloudellinen haitta voi olla jopa 45,9 miljoonan euroa.

Koko hallituskauden aikana opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalta aiotaan leikata 150 miljoonaa euroa valtionavustuksia. Nämä leikkaukset muodostavat Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry:n mukaan kotimaisen kulttuurin avohakkuut. Moni toimija tulee kaatu-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp Eriävä mielipide 4

maan. Täsmällisiä vaikutuksia kulttuurin ja taiteen alueelliseen saatavuuteen, kulttuuritarjonnan saavutettavuuteen kaikenlaisille suomalaisille sekä kulttuurialan työllisyyteen on mahdotonta tässä kohtaa arvioida.

Näiden leikkausten lisäksi myös arvonlisäverokantojen korotus osuu kulttuurin ja taiteen alalle. Esimerkiksi kirjojen kohdalla arvonlisäverokanta nousee 10 prosentista 14 prosenttiin. Tällä on vaikutuksia kirjojen hinnan nousuun, mikä vaikuttaa myynnin kautta kirjailijoiden toimeentuloon. Kirjailijan toimeentuloa syö myös koko ajan vahvemmin digitaaliseksi siirtyvä kirjojen kulutus. Digi- ja äänikirjoista kirjailijalle päätyvä korvaus on merkittävästi paperikirjaa pienempi. Kirjojen hinnan noustua vähenevät myös kirjastojen ostomäärät. Koko kirjallisuusala tarvitsee vahvistusta.

Hallituksen esitys alemman arvonlisäverokannan korottamiseksi tulee perua ja kirjastoille osoittaa lisäresursointia esimerkiksi vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuen palauttamisena. Myös Celia-saavutettavuuskirjaston kirjojen striimausta ei korvata kirjailijoille, ja päätös CD-äänikirjalainojen lakkauttamisesta vuonna 2025 siirtää lähes kaikki loputkin lainat pois korvauksen piiristä. Celiasta tehdään vuosittain jo nyt lähes miljoona lainaa ilman korvausta. Myönteistä talousarvioesityksessä on Lukulahja lapselle -toiminnan vakiinnuttaminen.

Sama hintojen nousu arvonlisäverokorotuksen myötä ja sitä seuraava negatiivinen vaikutus kulttuurin kuluttamiseen koskee kirjallisuuden lisäksi myös muita kulttuuri- ja taidepalveluita. Se ajaa alan toimijoita pulaan, kuten pieniä elokuvateattereita, jotka käyttivät jo korona-aikana vararahansa.

Luovien alojen liikevaihto on VTT:n mukaan yhteensä 14 miljardia, ja se syntyy yli 130 000 pienyrittäjän verkostoissa. T&K-rahoituksen luovien alojen innovaatiotoimintaan kohdennetun 9,2 miljoonan euron rahoituksen osalta olisi varmistettava, että luovien alojen toimijat tosiasiallisesti pystyisivät sitä hakemaan. Myös luovien alojen viennin vahvistaminen ja parempi koordinointi olisi kannattavaa. Eurostatin mukaan Suomen kulttuurituotteiden viennin arvo oli vuonna 2022 yhteensä noin 90 miljoonaa euroa. Ruotsissa viennin arvo oli noin 700 miljoonaa euroa ja Tanskassa noin 570 miljoonaa euroa. Vironkin kulttuurivienti ohitti Suomen vuonna 2022 ja oli noin 105 miljoonaa euroa.

Kuntatalous

Kuntaliiton mukaan yksittäisten kuntien taloutta vahvistavien linjausten rinnalla kuntien tuloihin kohdistetaan useita rahoitusleikkauksia sekä sitäkin lukuisampia kuntataloutta vähintään lievästi heikentäviä linjauksia, jotka eivät yllä henkilöstökustannusten noustessa hallituksen väittämään neutraaliin yhteisvaikutukseen. Kuntien rahoitusta leikataan vuonna 2025 myös sote-siirtolaskelman tarkentumiseen liittyvän jälkikäteisperinnän vuoksi. Valtionosuuksia peritään takaisin 167 miljoonaa euroa vuoden 2023 osalta ja 64 miljoonaa euroa vuoden 2024 osalta. Lisäksi valtionosuuksiin kohdistuu 25 miljoonan euron suuruinen indeksileikkaus sekä 23 miljoonan euron leikkaus, koska kuntien tehtävien ja velvoitteiden karsimisen toimenpidekokonaisuus jää keväällä 2024 hallituksen linjaamasta tavoitteesta.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 4

Myös kuntien saamiin valtionavustuksiin kohdistetaan iso leikkaus, kun laskennallisia kotoutumisen korvauksia leikataan 58 miljoonalla eurolla vuonna 2025. Lisäksi ammatillisen koulutuksen 120 miljoonan euron leikkauksesta noin 40 miljoonaa euroa leikkaa kuntien valtionosuuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusten laskeminen taas leikkaa kunnilta noin 40 miljoonaa euroa.

Kuntaliitto on myös huomauttanut, että valtaosa hallituksen kuntiin kohdistuvista yksittäisistä päätöksistä ei ole kuntien talouden kannalta niin neutraaleja kuin talousarvioehdotuksessa väitetään. Osassa toimia, esimerkiksi perusopetukseen liittyvän oppimisen tuen vahvistamisessa, kuntien kustannukset tulevat lisääntymään esitettyä voimakkaammin. Joissakin toimenpiteissä, kuten raportointi- ja suunnitelmavelvoitteiden purkamisessa, kustannukset eivät kevene oletetulla tavalla. Euromääräisesti merkittävin esimerkki säästöjen epäonnistumisesta on TE-palvelu-uudistuksen liittyvä työllisyysmäärärahojen leikkaus 37 miljoonalla eurolla, joka on hallituksen laskelmissa puettu kuntien kannalta neutraaliksi kuntien velvoitteiden karsimisen varjolla.

Kuntien budjettien isoin sisältö on sote-uudistuksen jälkeen juuri opetus ja kasvatus. Kuntien vastuulla on myös merkittävä osuus kulttuurin ja liikunnan rahoittamisesta. Kuntatalouden heikenevä tilanne johtaa lähes vääjäämättä säästötoimiin opetuksen ja kasvatuksen osalta. Kuntatalouden tilanteen vaikutuksia koulutussektoriin tulisi seurata huolellisesti ja systemaattisesti.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitän,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon ja

että valtiovarainvaliokunta ehdottaa eduskunnan hyväksyttäväksi 10 lausumaa. (Eriävän mielipiteen lausumaesitykset)

Eriävän mielipiteen lausumaesitykset

- 1. Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa ja arvioi oppimisen tuen uudistuksen lisäpanostusten kohdentumista vuosittain sen osalta, miten ne kohdistuvat oppimisen tukeen eri kouluasteilla, ja ryhtyy tarvittaessa korjaaviin toimenpiteisiin.*
- 2. Eduskunta edellyttää, että hallitus valmistelee ja käynnistää lukioiden rahoituksen korjaamisen kasvupolulle suhteessa opiskelijamääriin.*
- 3. Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää ammatillisen koulutuksen leikkausten toteutuneet kohdennukset sekä arvioi leikkausten vaikutuksia erikseen oppivelvollisiin ja jatkuvaan oppimiseen.*
- 4. Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää avoimen ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksia ja ryhtyy toimenpiteisiin sen edistämiseksi.*

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2024 vp
Eriävä mielipide 4

5. Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa arvonlisäverokantojen noston vaikutuksia suomalaisten liikkumiseen ja kulttuuripalveluiden käyttöön sekä ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin, jos arvonlisäveron vaikutus hyvinvointiin, terveyteen ja lukemiseen on kielteinen.
6. Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää ja ryhtyy toimenpiteisiin kirjallisuuden arvonlisäveron laskemiseksi nolnaan prosenttiin.
7. Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa ja arvioi Business Finlandin tukien myöntöjä luovien alojen erilaisille toimijoille ja ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin erilaisten toimijoiden hakumahdollisuuksien edistämiseksi.
8. Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin selkeän ja kunnianhimoisen luovien alojen viennin kasvutavoitteen valmistelemiseksi ja laatii polun sen saavuttamiseksi.
9. Eduskunta edellyttää, että hallitus valmistelee Celia-kirjaston striimauksen korvaukset kirjailijoille.
10. Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin henkilöstön saatavuuden vahvistamiseksi oppilashuollon tehtävissä, erityisopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa.

Helsingissä 24.10.2024

Inka Hopsu vihr